

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

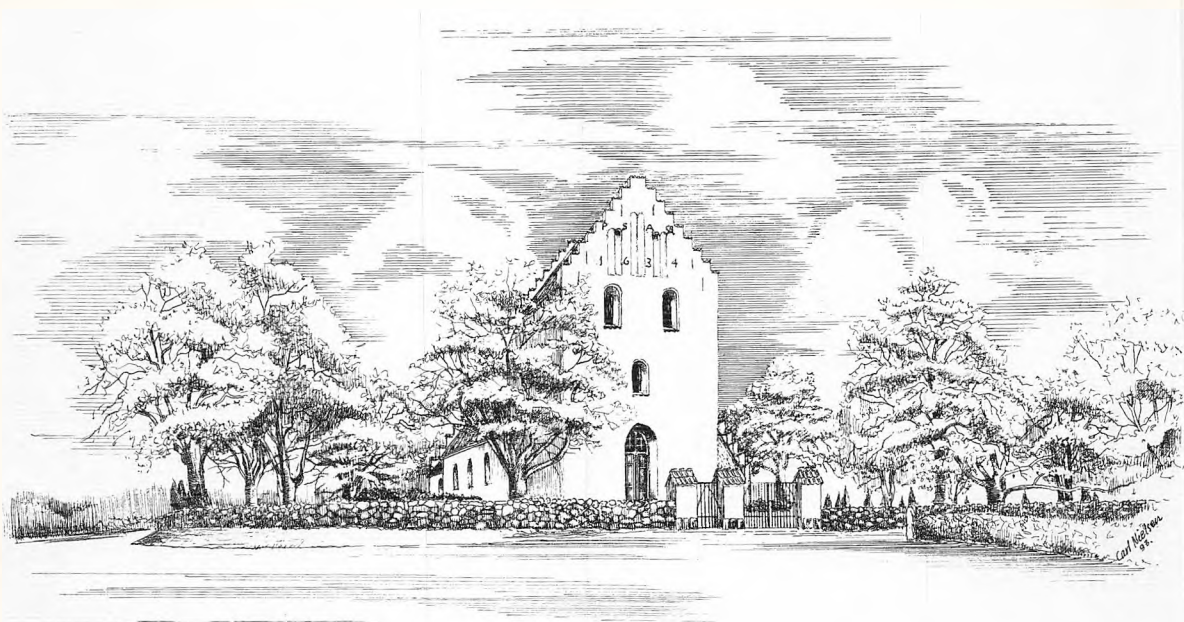
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TÅSINGE ÅRBOG

1993

Landet Kirke Tåsinge

TÅSINGE MUSEUMSLAUG

TÅSINGE ÅRBOG 1993

Udgivet af
TÅSINGE MUSEUMSLAUGS FORLAG

Redaktion:
Tåsinge Museumslaug Årbogsudvalg

ISBN 87-89921-00-3

Bogens typografiske tilrettelægning, sats, tryk og reproduktioner
er udført af Isager, Svendborg (62 21 31 60)
Skriften er 11 punkt Garamond

Omslaget er 240 g Chromocard Linne, og papiret 115 g Uno-Cote

Indbinding er udført af Fritz Clausen A/S, Nyborg

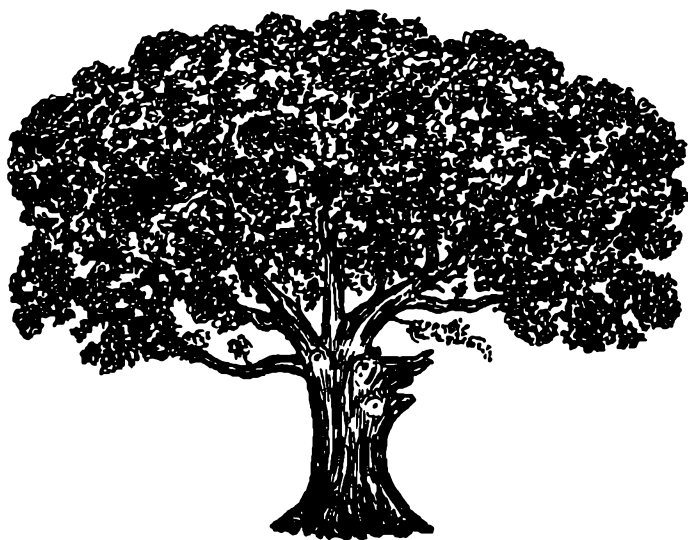
Ekspedition:
Tåsinge Museumslaug
Grønnegade 24 a, Tåsinge
5700 Svendborg

Tlf. 62 22 58 27

Omslagets forside:
Landet Kirke
tegnet af Carl Nielsen, 1993

Indholdsfortegnelse

Forord	
<i>Af Knud Helles</i>	5
TÅSINGE – bondeøen	
<i>Af Valdemar Jensen</i>	6
En sømandshistorie	
<i>Af Hjørdis Mikkelsen</i>	17
En Tåsinge-bondes Levnedsløb	
<i>Af Svend Højte</i>	21
Om gærdselskove og orkidéer	
<i>af Aksel Hansen</i>	33
Fra Toulon til Tåsinge – et lykkeligt forlis	
<i>Af Benno Blæsild</i>	38
Om Kammerherre Niels Juul som godsejer	
<i>af Peter Henningsen</i>	43
Glimt af årets fotos	51
Nyt fra arkivet	59
Nyt fra museet	60
Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug?	63
Praktiske oplysninger	64

– Vær med til at værne om vor ø-kultur...

Forord

af Knud Helles

Tåsinge Årbog 1993 er nummer syv i rækken af årbøger fra Tåsinge Museumslaug. Den første årbog blev udsendt i 1987. Bortset fra, at økonomien fremtvang en mindre reduktion af sidetallet fra og med 1991, er det lykkedes at fastholde den oprindelige ide og layout. Årbøgerne fremstår nu som den fortsatte og sammenhængende fremlæggelse af lokalhistorisk materiale og studier i Tåsinges kultur og historie i bred, men samtidig fagligt velfunderet forstand. Dette gør den til det helt selvfulgelige medium for alle, der har interesse for Tåsinge i nutid og fremtid.

Tåsinge Årbog 1993 spænder vidt. *Valdemar Jensen* skriver om Tåsinge som bondeø. Han giver et langt rids af øens landbrugsmæssige udvikling fra tilblivelsen ved istidens afslutning og frem til nutiden, som den giver sig til kende i de rige redskabsfund, der er gjort rundt om på Tåsinge, eller som den dag i dag kan aflæses i øens landskab.

Aksel Hansen skriver om et af bondekulturens kulturtræk, der stadig kan findes på Tåsinge: gærdelsskovene, som gemmer sig i vildtvoksende skovpartier rundt om på øen, og som bl.a. også er grosted for en særpræget og varieret flora. Blandt andet findes her særlig mange af de ellers ret fåtallige orkideer i Danmark.

Peter Henningsen giver et levende billede af fæstebøndernes næsten totale retslige afhængighed af kammerherren på Valdemars Slot, Niels Juel, ved det 18. århundredes midte. Niels Juel regerede som en enevældig konge på sin ø. Når han blot ikke lemlæstede sine »folk«, havde hans magt, nåde og unåde faktisk ingen grænser. Men Niels Juel var næppe noget særtilfælde, og han hørte næppe til de værste bondeplagere. I datidens Danmark var statsmagten stadig noget meget fjernt, som først og fremmest holdt øje med, at de nødvendige skatter til afholdelse af hoffets og militærets udgifter

blev indbetalt. Derfor var lokaladministrationen stort set overladt til godsejerne.

Helt anderledes blev forholdene i løbet af det følgende århundrede. Først kom landboreformerne i den sidste halvdel af Niels Juels 18. århundrede, og så blev enevælden afløst af demokratiet midt i det 19. århundrede. I denne periode bliver bønderne inddraget i de nye politiske lokale og centrale forsamlinger, som oprettes. *Svend Højte* skriver om een af dem, Jens Rasmussen Jacobsen fra Søby. På grundlag af bl.a. hans bevarede dagbøger og optegnelser, beskriver Svend Højte Jens Rasmussens vej fra gården i Søby over håndværkerlæren til gårdfæste i Lundby og til hans politiske virksomhed. Allerede inden han var fyldt 30, førte den til forskellige politiske tillidshverv. Som 30-årig blev han valgt til Den grundlovgivende Rigsforsamling i 1848, og senere fik han sæde i først Folketinget og efter 1866 i Landstinget.

Nok er Tåsinge en bondeø, men den er også en søfartsø med rige minder fra århundreders sejls på de syv have. Med udgangspunkt i tre skibsportrætter i Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling skriver *Benno Blasild* om et særligt aspekt ved denne genre: portrætter af skibsførlis. Ofte er der tale om billeder af »lykkelige« forlis. De skulle mane til ydmyghed og fasthed i den kristne tro.

Hjordis Mikkelsen skriver om en sømand, Morten Rasmussen, fra Bukkehøve, der i 1748 døde på vej hjem fra Kina på Asiatisk Kompagnis »Christiansborg Slot«. Skiftet efter ham giver fint indblik i Kinafarten i det 18. århundrede.

Som sædvanlig rummer årbogen en serie gamle *fotos fra arkivets gemmer*. Og til sidst bringer *Nyt fra arkivet* og *Nyt fra museet* beretninger om museumsvirksomheden i det forløbne år.

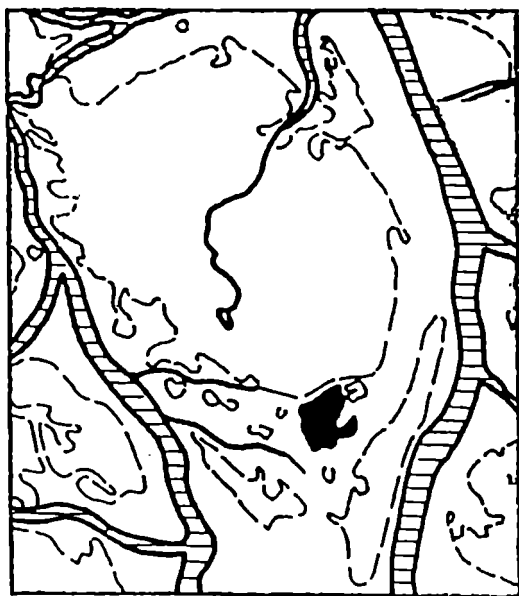
God læselyst!

TÅSINGE – bondeøen

af Valdemar Jensen

Øens tilblivelse

I tidernes morgen, den såre svævende og usikre betegnelse for et tidspunkt, eksisterede hverken Danmark eller øen Tåsinge. Kun som et sted på den nordlige halvkugle, hvor istidernes gletchere afleverede sit indefrosne materiale og derved efterhånden dannede det landskab, vi kender i dag. Dertil bidrog også de floder, der dannedes ved isens afsmeltning, og de sørgede bl.a. for, at Tåsinge blev en ø for sig selv og ikke et vedhæng til den større ø Fyn.

En del af det sydlige Danmark i fastlandstiden.

Ved den sidste istids afslutning for 10.-15.000 år siden, i den periode, der kaldes fastlandstiden, var Tåsinge og hele landet i øvrigt stort set færdig fra naturens skaberhånd, men vandstanden var endnu så lav, at f.eks. Jylland var landfast med England og Sjælland med

Sverige, og det sydlige Danmark stort set ét sammenhængende landområde, bortset fra dybe render i bælteerne.

I den efterfølgende periode, atlantisk tid, steg verdenshavet så meget, at Tåsinge, i fællesskab med det der senere blev de andre sydfynske øer, blev adskilt fra højlandet Fyn. Det var smeltevandssfloden Svendborgsund, der gjorde dette muligt, men man skal helt frem mod vor tidsregnings begyndelse, før havet endelig lukkede sig om Tåsinge og dannede en selvstændig ø. Efterdønninger efter denne »skabelsesproces« er dog endnu ikke slut, for da isens enorme tryk aftog, begyndte jordskorpen så at sige at »vippe tilbage«, og derfor stiger havet endnu lidt i den sydvestlige del af landet.

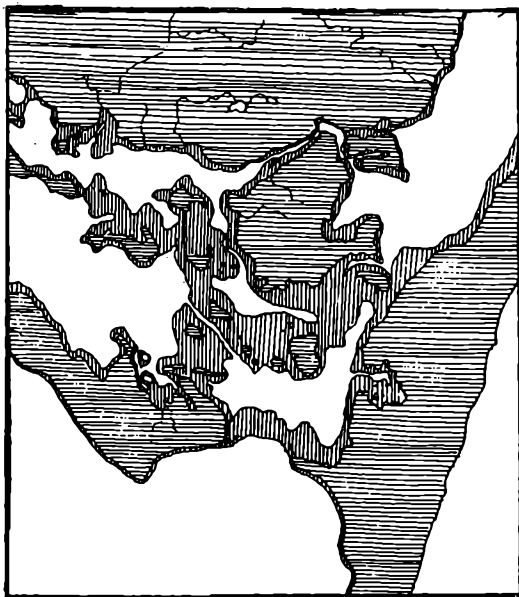
Et interessant levn fra den tid, hvor de sydfynske farvande var tørt land og skovbevoksede, kan stadig iagttages i de lavvandede sunde mellem øerne. Her kan endnu findes store træstammer og egestubbe på steder, hvor bundforholdene har haft en bevarende effekt gennem de mange tusinde år.

Også de første mennesker, der slog sig ned på disse egne, har efterladt sig spor, der nu ligger under vand. Såvel i farvandet syd for Tåsinge som ved vestspidsen af Hjortø på ca. 1 m vand findes stensamlinger, der må tydes som rester af gravanlæg.

Tåsinges kystlinie er dog stadig »under arbejde« og forandrer sig langsomt. Adskillige lerkliner øen rundt nedbrydes til stadighed af regn og højvande og formindsker derved langsomt øens areal. Til gengæld er der andre steder sket en del tilsanding, så en vis balance er opnået.

Dertil kommer, at foruden naturen begyndte også mennesker at blande sig. I 1700-tallet

I atlantisk tid var de sydfynske øer endnu næsten et sammenhængende landområde.

blev bygget to dæmninger, der på hver sin side greb ind i naturens orden og forøgede øens areal. Den ene blev bygget fra Tronøret, den halvø, hvor Valdemar Slot blev opført, tværs over den lavvandede havbugt Søen over til »fastlandet«. Det gav lettere adgang til den øvrige ø og forøgelse af det dyrkede areal. Den anden dæmning opførtes 1765 tværs over havbugten Vornæs vejle, hvorved Vornæs skov, der næsten var en ø, nu blev lettere tilgængelig, og det gav tillige et forøget græsningsareal.

Istidernes gletchere skabte det geologiske grundlag og de ydre rammer for Tåsinge som for det øvrige land, men det var naturens fauna og flora, der, i takt med det vekslende klima, invaderede det jomfruelige land og i skiftende balance og harmoni skabte det nuværende Danmark. I hele processen synes øen Tåsinge at have nydt et vist privilegium. Den er fra naturens hånd udstyret med en slags platform, moræneknolden Bregninge bakke, og øen er ikke større, end at man fra dette udsigtspunkt kan følge dens kystlinie, overskue dens form og iagttage dens placering som et naturligt midtpunkt i det sydfynske øhav.

Den er på den anden side så stor, at samspillet mellem de forskellige landskabsformer rigtigt kommer til syne og gør den med sin uregelmæssige form til en sand perle af naturskønhed.

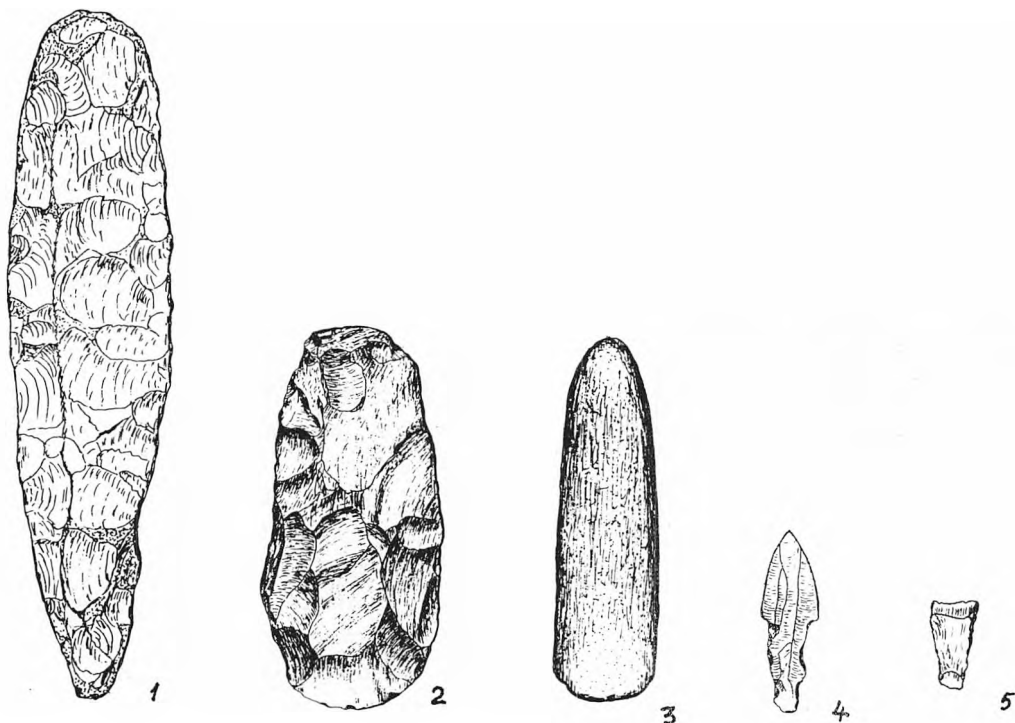
At Tåsinge blev skabt som en selvstændig ø og dermed som en geografisk enhed, har haft afgørende betydning i utallige sammenhænge og har i høj grad sat sit præg på øens udvikling gennem hele dens særprægede historie.

De første tøsinger

Allerede i mellemistidene, hvoraf der har været mindst tre, og hvor klimaet har været mildere end nu, har den tids mennesker sikkert forsøgt sig med fremstød mod nord. Det var dog først efter den sidste istid (senglacialtiden), da området var blevet bevokset med skov og anden vegetation og i øvrigt var færdigt fra naturens værksted, at der rigtig kom gang i indvandringen af mennesker fra sydligere himmelstrøg, hvor denne race først og fremmest havde udviklet sig.

Da disse mennesker hovedsagelig var jægere og samlere, der så at sige kom i hælene på deres byttedyr, førte de som regel en noget omstrejfende tilværelse. Nogle steder i landet slog de sig dog mere varigt ned, dannede egentlige bopladser og udviklede kulturer, der senere fik navn efter disse lokaliteter, f.eks. Bromme, Nr. Lyngby, Ertebølle. Disse kulturer har kunnet tidsfæstes og defineres så nøje, at disse stednavne er blevet en slags grundlag for datering af fund fra ældre stenalder overalt i landet. Selv om der ikke på Tåsinge er fundet egentlige bopladser fra den periode, så tyder mange enkeltfund på, at øen også den gang har været beboet og dens muligheder udnyttet.

Tegningerne (1/2 størrelse) viser sådanne fund, alle fra Tåsinge, der kun er dateret ved sammenligning med fund fra de kendte bopladser. (1) Spidsvåben af flint, kendt fra Kongemosekulturen. Fundet ved Bækkehave strand. (2). Kærneøkse, typisk for ældre sten-

alder. Fundet ved Bækkehave klint. (3) Trind-
økse af grønsten, tildannet ved prik-
hugning. Tilhører fortrinsvis Kongemose- og Ertebølle-
kulturen. Øksen er fundet ved stranden i Lun-
kebugten ud for Ormerenden. (4) Flint-
pilespid med skafttunge af såkaldt Bromme
type, fundet ved Bækkehave klint. (5) Tvær-
pil, tildannet af en flintflække. Almindelig i
bl.a. Ertebøllekulturen. Fundet ved Vornæs
vejle.

Bortset fra trindøkser, hvis materiale ikke
af sig selv dannede en skarp æg og derfor
menes at være slebet lidt ved æggen, gav man
sig ikke af med at slibe sine stenredskaber på
den tid, heller ikke på Tåsinge. Først i den
efterfølgende tid, yngre stenalder, blev slebne
flintøkser, der især blev anvendt til skov-
rydning, det mest karakteristiske redskab, og
overgangen fra uslebne til slebne økser har
man senere gjort til et ganske vist meget groft
skel mellem de to tidsaldrer.

Det er i denne forbindelse ganske tanke-

vækkende, at mens det tog hundredtusinder af
år at komme fra de første spæde forsøg på at
lave sig simple redskaber af sten og til de
slebne flintøkser i yngre stenalder, så tog det
kun 4-5.000 år at komme derfra og frem til
nutidens avancerede teknik.

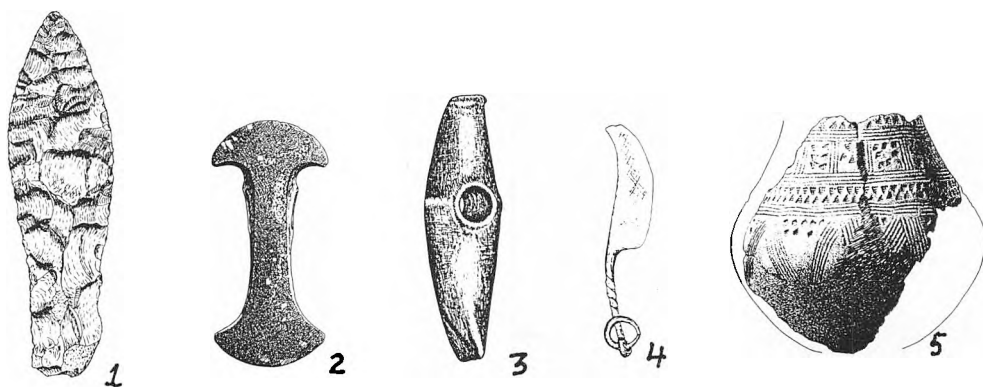

*Stenalderens bedst kendte og nyttigste redskab, den
tyndnakkede slebne flintøkse, også kaldt »skovøkse«,
da forsøg har vist, at den til træfældning er næsten lige
så effektiv som en moderne økse. Fundet i stort antal
overalt på øen.*

Fra bondestenalderen, neolitikum, der lige-
ledes er delt op i underperioder og -kulturer,
navngivet efter fund på de berømte bopladser,

er gjort næsten utallige fund af redskaber på Tåsinge, også på egentlige bopladser, for efterhånden blev øen mere varigt og talrigt beboet. Den nye livsstil, agerbrug og husdyrhold, gav livsmuligheder for langt flere mennesker.

Foruden med skovøksen kan Tåsinges seneste oldtid bedst illustreres med følgende sjældne og bemærkelsesværdige fund, der samtidig viser det høje praktiske og kunstneriske stude, øens håndværk befandt sig på i de pågældende tidsafsnit:

Den svære flintdolk (1), der er fra stenalderens sidste periode, har stort fladehugget blad samt groft tilhugget håndtag og kunne være et farligt våben i en kraftig hånd. Dolken er fundet i Svendborgsund nær Tåsinges kyst.

De to næste eksempler kaldes begge stridsøkser og kunne være brugt som sådan, men mere sandsynligt har det været prestigevåben eller statussymboler, der skulle markere en standsforskel, og som kun de øverste i samfundet kunne have.

Den første (2), tegnet af Jens Bech, en flot økse af stenarten porfyr (fundet i 1989 på en mark i Ny Gesinge), er nok øens bedste fund fra tragtbægerkulturen. Den næste (3), der kaldes en bådøkse og er fra enkeltgravskulturen, er fundet på marken nær ved gården »Lille Tåsinge«. Ragekniven (4) viser, at man nu har passeret et meget vigtigt skel og straks har for-

stået at udnytte det nye metals gode egenskaber. Kniven er fundet ved udgravningen af en såkaldt brandpletgrav fra førromersk jernalder i Bjernemark, hvor den pågældende havde fået sine helt personlige ejendele med sig på bålet.

Det sidste fund (5) viser fremragende pottemagerkunst fra yngre germansk jernalder (tegn. Jens Bech). Karret er fundet i 1947 i Lundby og betegnes af arkæologer som meget sjældent.

Disse fund og mange flere med dem giver et lille indblik i, hvilke ting og sager de første tøsinger omgav sig med i forhistorisk tid, men siger kun lidt om deres samfund, daglige levevis og vilkår i øvrigt.

Heller ikke hvad de kaldte sig selv og deres ø, ved vi noget om. I de ældste skriftlige kilder, Valdemar d. 2.'s jordebog 1231, kaldes øen Thosland, og dette navn menes oprindeligt at have været Thorsland, efter guden Thor. Imellem dette og det nuværende har øen haft næsten utallige navne: Thosind, Taasen, Taasindh, Taassing, Thasind, Toszing m.fl., og da mange af disse navne leder tanken hen på tosser, forstår man, hvorfor mange af øens beboere kunne ønske at genoplive det smukke navn Thorseng, der ligeledes havde en vis udbredelse i det nittende århundrede, stamhuset Thorseng f.eks.

Bondeøen

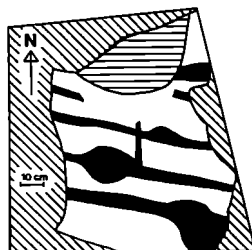
Da Tåsinge blev mere varigt beboet som op-takt til bondestenalderen, var det som nævnt hovedsageligt agerbrug og kvægavl, suppleret med med lidt fiskeri, der var tøsingernes eksistensgrundlag, og en bondeø har Tåsinge faktisk været indtil begyndelsen af dette århundrede. Da fik øen mere og mere karakter af forstad og opland, hvor kun et lille mindretal af befolkningen i nutiden er beskæftiget med landbrug.

I stenalderen måtte man dog først overvinde skovenes monopol på jorden. Med den slebne flintøkse, som man nu rådede over og i øvrigt ved ildens hjælp, ryddede man skoven på et område og dyrkede det. Det var de såkaldt svedjebrug, men da jorden ret hurtigt blev udpint, måtte man snart rydde et nyt stykke til opdyrkning, hvorefter det forrige atter sprang i skov og krat.

Rydningbunke, en af mange i Vornæs skov.

Da Tåsinge er en afgrænset geografisk enhed med frugtbar jord, kan man forestille sig, at der i oldtiden ligefrem har været en cyklus, hvorefter øens forskellige områder skiftevis har været ager og skov. At mange oldtidslevn og tegn på tidligere beboelse og dyrkning, stenrydningsbunker f.eks., findes i nu-

Spor af pløjning med ard under Capes høj.

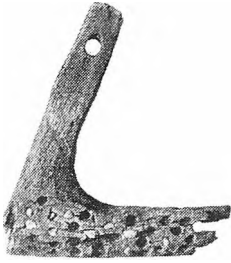
værende skovområder, tyder unægtelig i samme retning. Det gør også de mange stednavne med endelsen »haug«, der ses på gamle kort på steder, hvor der tidligere har været skov. En vis balance imellem befolkningens størrelse og øens muligheder og vilkår var dog en forudsætning, og senere måtte man derfor udvide det dyrkede areal på bekostning af skovene.

Uden for skovene er sporene efter de første agerbrug på Tåsinge få og spredte, men da man i 1976 udgravede langdyssen Capes høj i Ny Gesinge, der i 3.000 år havde været gemt under en stor høj fra bronzealderen, fandt man under dyssen på den oprindelige jordoverflades undergrund regelmæssige parallelle riller, frembragt af den tids plov, arden. Dette pløjeredskab, der i sin simpleste form bestod af en kroget gren trukket af en okse, afløste en gang i yngre stenalder de allerførste redskaber til behandling af agerjord, den simple gravestok eller hakke. Det var et stort fremskridt, at man nu kunne udnytte husdyrenes kræfter, men arden kunne heller ikke vende jorden, kun rode op i den, og det har man tilsyneladende affundet sig med i over 2.000 år.

På Tåsinge er ikke fundet noget, der kunne ligne en ard, men den primitive plov, der i 1884 blev fundet i Døstrup mose, må nok

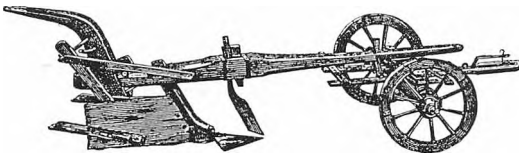

Bueard med udskifeligt skær (Døstrup type).

Tømmerby-ploven set fra »landsiden«.

siges at være typisk for den lange periode. Først så sent som i førromersk jernalder, ca. 500 f. Kr., fandt man ud af, at det dyrkningsmæssigt ville være en stor fordel at vende jorden, og et fund fra Tømmerby mose fra den tid viser en plovdel, hvorpå der har siddet en slags muldfjæl, selv om denne nu var væk. Plovens landside, der jo var af træ, var forsynet med en masse borede huller, fyldt med indbankede små sten for at modvirke jordens slid. En muldfjælsplov krævede et sværere stel, og man mener, at denne havde været forsynet med hjul som en slags forgænger for hoveritidens tunge hjulplove.

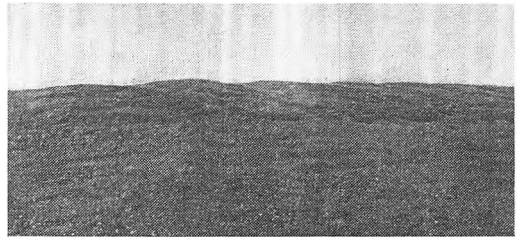
Hjulplov med muldfjæl af træ, som man mener, de har set ud, også på Tåsinge. De krævede op til 6 hestes trækraft.

Foruden at vende jorden kunne muldfjælsploven også flytte den. Ved at pløje på en bestemt måde kunne man opkaste en ellers flad ager til bølgeform. Det havde en vis dræningsmæssig effekt, og bedre afvanding betød tidligere såning og større udbytte. Denne slags sammenpløjede agre, som de kaldes, er påvist mange steder i landet, især i skove, der tidligere har været agerland.

Også på Tåsinge er der flere spor efter den

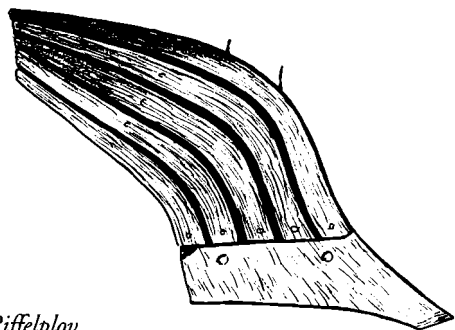
ne agerform. I den nordvestlige del af den lille Skovballe skov, der tidligere blev kaldt Skovballe have, findes et tydeligt bølgeformet stykke af gamle højryggede agre, der på et tidspunkt er opgivet og derpå atter sprunget i skov.

Muldfjælsploven kunne modsat også bruges til at udjævne agrene, og i den lange periode med fællesdrift, der her på øen sluttede med udskiftningen, var man mere interesseret i ensartede flade agre. Så kunne de lettere deles, så hver mand fik lige meget af den gode og dårlige jord, og så forsvandt de højryggede agre.

Højryggede agre i Egsmark, nord for Ebeltoft.

De første muldfjæle var, som navnet antyder, af træ, men først da man i nyere tid kunne udnytte jernets gode egenskaber, blev ploven en effektiv jordvender. I princippet ens, men til enhver tid præget af tidens tekniske formåen. Her på Tåsinge fik en mellemting, riffelploven, en vis udbredelse i forrige århundrede. Den havde den store fordel, at den kunne laves af de lokale håndværkere. Åsen eller »bømen«, som den også kaldtes, var af

Riffelplow.

træ og derfor en opgave for hjulmanden. Muldfjælen var sammensat af mange jernskinner og dermed et oplagt emne for smeden. Mellem skinnerne, der var bøjet i en snoet facon, levnedes et vist mellemrum, og på den færdige muldfjæl havde dette en »omvendende« effekt på den opløjede jord og virkede nærmest som en riffelgang i et geværløb, deraf navnet.

Strammelse-stenen.

Som man sår skal man høste

Ligesom plogen blev et symbol på agerbrugets første fase, forår og såning, så blev modsat seglen og leen symboler på årets høst. På bondeøen Tåsinge har det til alle tider været af største betydning at få en god høst. Derfor appellerede man tidligt på forskellig måde til de højere magter om frodig vækst og grøde.

I 1973 fandtes på en mark i Strammelse en sten med en helleristning, der på den ene side tydelig forestiller en vækst, der fortsætter på den anden side som et lige så tydeligt rodnet,

Den svenske helleristning i Bohuslen.

og det er nærliggende at tolke dette som en bøn til guderne om god vækst. Det samme gælder den berømte svenske helleristning fra bronzealderen, hvor plovmanden helt tydeligt frembærer et vækstsymbol.

Endvidere påstår en gammel overlevering her på øen, at et billede af Sct. Oluf, der normalt opbevaredes i et kapel ved Kimergården i Lundby, i såtiden blev båret rundt på markerne. Det skulle ligeledes have haft en fremmende virkning på væksterne.

Høstens redskaber har ligesom plogen en lang og interessant udvikling bag sig. Det ældst kendte redskab, en tilhugget flintflække, der kendes fra bopladser gennem det meste af yngre stenalder, er fundet i stort tal på Tåsinge, dog mest som brudstykker. Disse redskaber, hvoraf mange har bevaret slidglansen fra flittigt brug, menes at have været brugt uden skaft, da den ene af de skarpe kanter som regel er behugget for at skåne pegefingeren.

Næste trin i udviklingen er den tilhuggede halvmåneformede flintsegl, hvoraf der er fundet flere her på øen. Dog ikke skæftede, som man ellers mener, de har været. De anvendtes i sidste periode af yngre stenalder, men var i brug langt ind i bronzealderen og blev senere afløst af krumkniven, høstleen, slåmaskinen, aflæggeren, selvbinderen og mejetærskeren. Denne sidste, der forener høst og tærskning, og hvis princip næppe kan forbedres yderligere, danner afslutningen på den lange høst-historie:

Flækkesegl, det ældst kendte høstredskab.

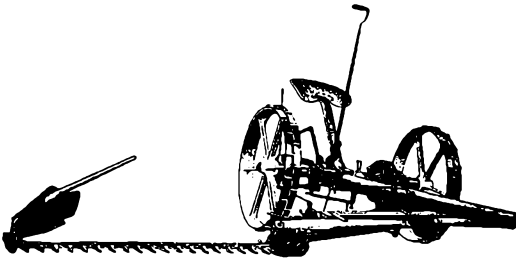
Halvmåneformet fladehugget flintsegl fra dolketid. Fundet ved Vornæs Nor.

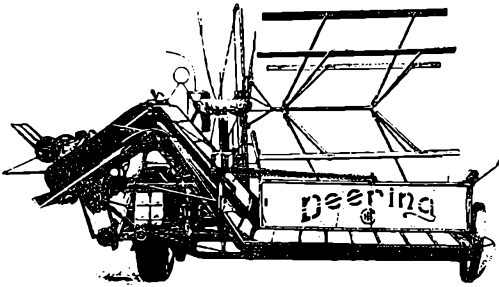
Krumkniv, de ældste af bronze, senere af jern og skæftede.

Høstleen var i flere hundrede år det bedste redskab og blev et symbol på høsten, men også på døden.

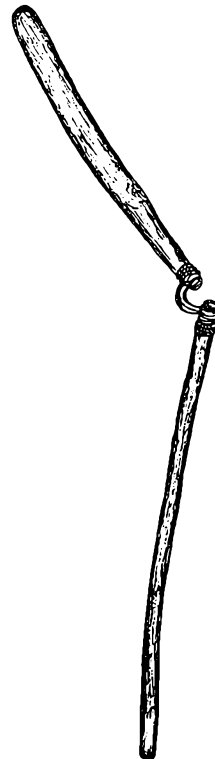
Slåmaskinen indvarslede høstens teknik i forrige århundrede. Aflæggeren lagde kornet af i bunker til håndbinding.

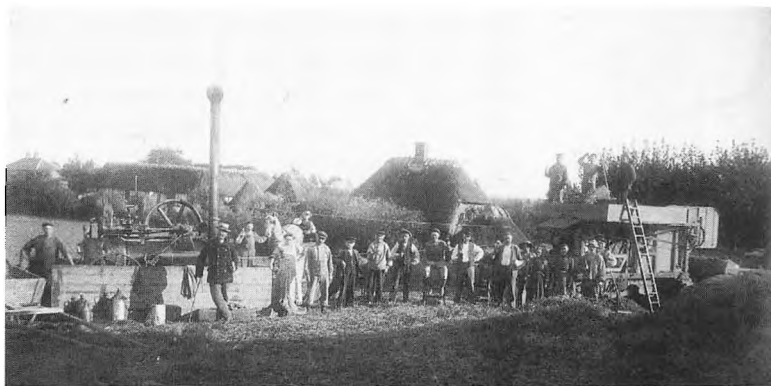
Selvbinderen var et stort fremskridt og gjorde fyldest mellem de to verdenskrige. Derefter overtog mejetærskeren rollen som det absolutte højdepunkt på høstens mekanisering.

Samtidig afsluttede denne kombinerede maskine det lange løb, der hedder kornets af-tærskning. Den første »tærskemaskine« var nok en kæp, hvormed man slog kærnerne ud af aksene. Senere delte man kæppen i to, stoken og slaglen, der blev bundet sammen med en stærk og sej snor, hilden, og på Tåsinge brugte man i mange år åleskind til dette formål. Plejlen, som den nu kaldtes, var betydeligt mere effektiv end den simple kæp og udnyttede armkræfterne bedre. Derved blev det i mange hundrede år, og en tærskelo med lerstampet gulv blev efterhånden et nødvendigt rum, der hørte til enhver bondegård, også på Tåsinge.

Søren Skindballe i Gesinge forsøgte sig dog først i 1800-tallet med en art tærskemaskine, idet han lod en hest trække en kantet træklods rundt i kornet for at banke kærnerne af. Da det blev teknisk muligt, fik man dog rigtige maskiner både til at tærskes og »kaste« kornet,

Plejlen.

*Omgangstærskværket, der cirkulerede i Nr. Vornæs og Strammelse og kaldtes »Brændevinsværket« efter den væske, man særlig ved dette værk omhyggeligt skyllede støvet af halsen med.
(Foto: Søren Lolk).*

og for at udnytte hestekræfterne blev det nu næsten obligatorisk med en hesteomgang på enhver gård, enten midt på gårdspladsen eller i et særskilt rundt hus. En hesteomgang, eller på tåsingsk blot »hestegang«, bestod i al sin enkelthed af et meget stort vandret tandhjul forsynet med en svær bom, som to eller fire heste var spændt for. Tandhjulet var i indgreb med et lille drev, hvorved omdrejningstallet mangedobledes. Kraften overførtes til tærskeloen via en overdækket aksel under gulvet.

Senere blev hestekraften afløst af petroleumsmotor og elkraft, men for de større gårdes vedkommende skulle et lille mellem spil, omgangstærskværket, først overstås. Det var en slags andelsforetagende, bestående af en stor transportabel tærskemaskine, trukket af et kulfyret lokomobil, der i høsttiden gik på omgang mellem andelshaverne. Et meget langt remtræk sikrede, at den brandfarlige dampmaskine ikke kom for nær til det tørre

Mejetærsker . (DM Industries als).

korn. Af disse værker var der mindst fire på Tåsinge, men i det lange løb kunne de ikke konkurrere med elkraften, så der gik kun en kort årrække, og til sidst endte udviklingen ligesom for høstens redskaber med mejetærskeren.

To sjældne mosefund af urokse og kronhjort tyder på et rigt dyreliv i ældre stenalder og endnu før her på egnen, men først i yngre stenalder, da de første bønder havde etableret sig som mere fastboende, blev de nu kendte husdyr efterhånden indført. I modsætning til agerbruget krævede husdyrholdet ikke mange specielle redskaber i de små selvforsynende samfund som på Tåsinge og har derfor ikke efterladt sig så mange direkte spor. Først i nyere tid, da bondens produkter blev en vigtig handelsvare, kom der gang i udviklingen. Den første »maskine«, der kunne gøre mælkens fedtstof til smør, mener man var en udhulet træstamme, hvori man skulpede mælken rundt. I middelalderen indførtes stampekærnen, og derefter kom der gang i udviklingen, der gik fra håndkærner og håndcentrifuger over små private fællesmejerier, som f.eks. mejeriet ved Bukkehavn mølle, og andelsmejerier, hvoraf der var tre på øen, for til sidst at ende i store specialiserede foretagender uden for øen.

En lignende udvikling skete med den videre behandling af kornet til brød. De første »kværne« bestod af en langagtig sten med en fordybning, »liggeren«, hvori man skurede

Stampekærne fra 1800-tallet.

rundt med en mindre sten, »løberen«, og derved knuste kernerne. Denne simple form for en kværn, der var i brug på enhver boplads gennem hele yngre stenalder og langt op i jernalderen, er fundet i stort antal på Tåsinge, og åbenbart kunne disse sten med de glatte fordybninger også bruges til andre formål. Foran en keramikovn fra førromersk jernalder, der blev udgravet i Ny Bjerreby i 1982, var opstillet to sådanne kværnsten, så de dannede en indfyrringsrampe til selve ovnen.

Tåsinges første andelsmejeri, Stavs mejeri. I baggrunden til højre Stavs mølle. (Foto: Søren Lolk).

Skubbekværn.

Mens sten- og jernaldermanden (og måske især kvinden) energisk gnubbede på en kværnsten for at fremstille det nødvendige mel til eget forbrug, udvikledes kværnen efterhånden til en roterende maskine. Først hånd- og hestedrevet, men her på øen senere hjulpet af

Ventepose mølle.

mindst ni »vejmøller«, som det tidligere kaldtes, fordelt over øen, samt fire vandmøller, fortrinsvis i den nordlige og mest bakkede del, hvor der var tilstrækkeligt fald på vandløbene. Derefter kom eldrevne kværne, indtil også denne nødvendige aktivitet overgik til stordrift udenøs.

Da man for ca. 6.000 år siden slog sig mere varigt ned på egentlige bopladser for at leve af agerbrug og husdyravl, forudsatte det en vis social lighed og et vist sammenhold, men da mennesker af natur er forskellige, og nogle er klogere end andre, opstod efterhånden en

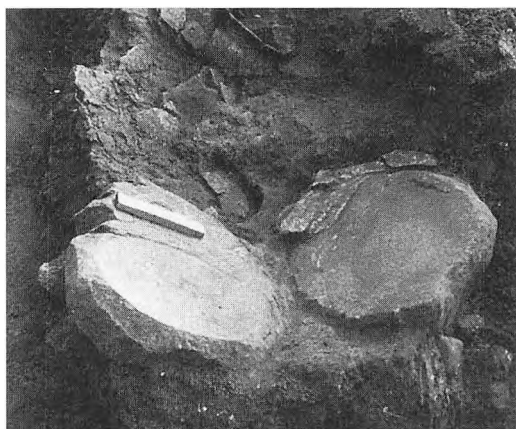

Bækkehave Mølle.

slags hierarki eller stormandsvælde, hvor nogle få herskede over de mange.

Tåsinges bronzealderhøje er et godt eksempel på dette. Her har nogle personer i samfundets top været begravet med pomp og pragt efter gravskikke, som den tids guds- og forestillingsverden krævede, men de mange, der som de underste i samfundet måtte lægge håndkraft til sådanne pompøse mindesmærker, er der ikke mindste spor efter. De levede og døde i al ubemærkethed som den tids tåsingebønder.

Også vikingetiden har haft sine høvdinge

Genbrug i jernalderen, keramikovnen i Ny Bjerreby.

med undersætter til det grove, men i historisk tid har det at være bonde, trods bispe- og herremandsvælde, fæstevæsen og stavnsbånd, udviklet sig til at være en livsstil, hvor man i små landsbysamfund kunne leve lykkeligt i nærmeste kontakt med naturen og stort set være selvforsynede med de fleste af livets fornødenheder.

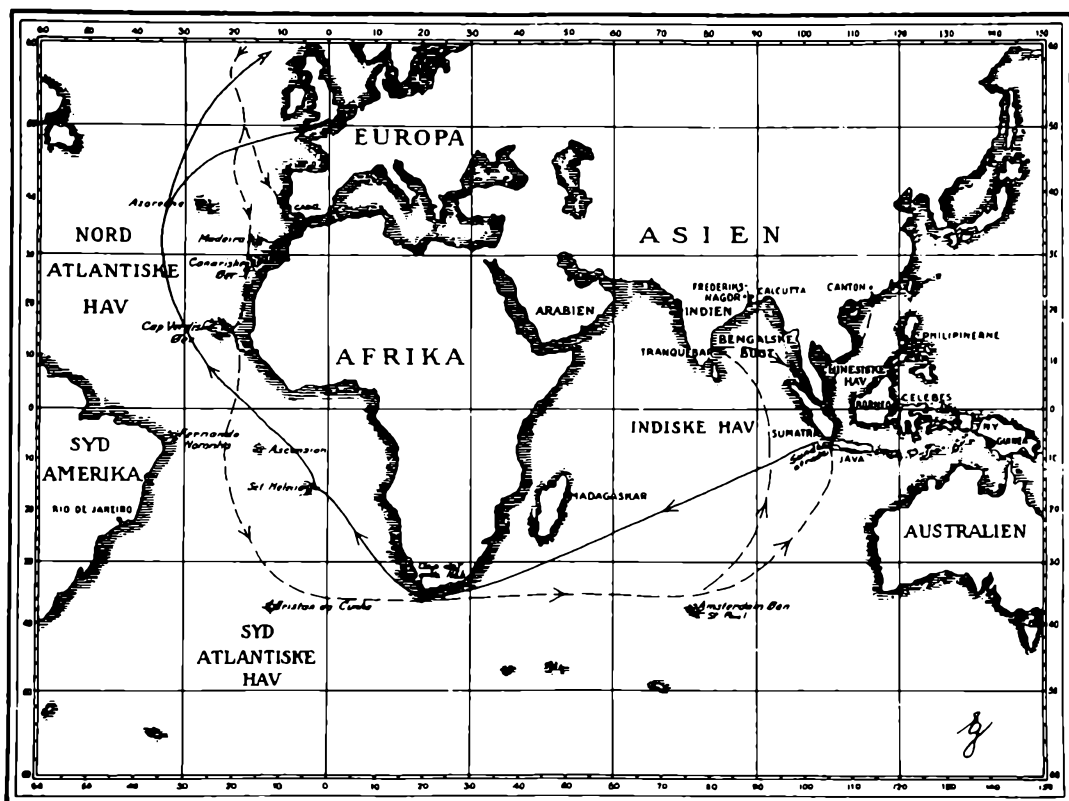
Sådan er det ikke mere. Tåsinge er stadig en bondeø, i og med at langt den største del af dens areal er dækket af landbrug, hvis produktion aldrig har været større, men nutidens bonde er en veluddannet specialist, der på større arealer og med anvendelse af den nyeste teknik fremstiller råvarer til levnedsmiddelindustrien.

Hvorom alting er, og trods den formidable udvikling gennem mange tusind år, som her er vist et glimt af, er bonden stadig kun forvalter. Alt spirer og gror, fødes og dør helt på naturens uforanderlige præmisser, også på Tåsinge.

Valdemar Jensen, smedemester, f. 1907 i Vornæs, Landet Sogn. Hobby: Tåsinges arkæologi og lokalhistorie. Forfatter til flere bøger fra Museumslaugets forlag, samt artikler i tidligere udgaver af Tåsinge Årbog.

En sømandshistorie

Af Hjørdis Mikkelsen

Skematisk kort over den normale rejse fra Danmark til Indien/Kina (stiplet linie) og retur (ubrudt linie). At de to linier ikke dækker hinanden, skyldes at farten måtte indsættes efter vind- og strømforholdene.

(Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg).

»1745 – 27. May. Morgenen Kl. 7 døde Matros Morten Møller, hans efterladenskaber af mig og Styrmand Beckman registreret. Efter at Gudstjenesten Christi Himel Fahrstag var forrettet, blev den døde overbord sat ved Flag på 1/2 Stang og 1 Canonskud«.

Sådan står der i skibsprotokollen fra Fregatten »Christiansborg Slot«, et af Asiatisk Kompagnis skibe, som sejlede på Kina.

Det var på 227 kommercelæster og havde en besætning på 177 mand.

Men hvem var denne matros?

Morten Møller var født 1710 på Tåsinge. Han var søn af »Mølleren på Buckehauge Mølle«, Rasmus Michelsen, og hans kone Johanne Mortensdatter, og hed egentlig Morten Rasmussen med tilnavnet Møller. Morten var en af de få, som brød traditionerne, han havde ikke lyst til at blive landmand som sine

søskende og forfædre; der måtte være noget andet. Når han så ud over sundet fra møllen, hvor de boede, og så de stolte sejlskibe, var han ikke i tvivl – han ville være sømand.

Sømandslivet var strengt og farligt, men det passede ham godt, han kunne ikke få nok, han ville ikke nøjes med at sejle med små skuder i de hjemlige farvande, han drømte om at komme langt væk til mærkelige lande, som han havde hørt om, og sejle med de store skibe. Han måtte til København og prøve at få hyre med et skib til Kina. Det lykkedes, og den 8. januar 1744 fik han hyre på »Christiansborg Slot« til en gage på 3 Rdl. om måneden og tre måneders gage forudbetalt. Den 2. februar 1744 stod »Christiansborg Slot« ud fra København mod Kina med Morten om bord.

Der var nok at se til om bord, sejl skulle sættes og bjerges, skibet skulle spules og vedligeholdes o.s.v. Og på fridagene skulle de selv vaske deres tøj og reparere det. Morten havde både tøj med til varme og kølige dage. Han havde 3 trøjer, 3 par plynbukser, 3 par uldne strømper og 2 hvide skjorter med til kolde dage. Efterhånden blev vejret varmere, så de kunne skifte til tyndere tøj, og her havde han 3 par blå lærredsbukser, 1 blå lærredsbusseronne og 1 par bomuldsstrømper.

Nogen egentlig sømandshat havde han ikke, men derimod en blå såkaldt nathue, den sad godt fat på hovedet, og om halsen havde han en halsklud af hørlærred. Han var jo klædt som en sømand skulle se ud dengang. Sø mændene havde ikke noget egentligt arbejdstøj, men brugte det ældste tøj og beskyttede det med bukser, busseronne og trøje af sejldug, det tog også af for vinden. Når han skulle i land, var han i det bedste af sit tøj, hvortil også hørte et par sko og 1 lærredspose til tobak, skrå og lign., da der ikke var lommer i bukserne.

Det tog 198 døgn at sejle fra Kronborg til Macao, som var indsejlingen til Canton. Efter at have sejlet i 1½ måned ankrede de op i fire døgn ved de Capverdiske øer for at få friske

vand- og madforsyninger. Herfra sejlede de syd om Cap det gode Haab og op til Sundastrædet mellem Java og Sumatra, hvor de igen ankrede op for at få friske varer, denne gang i tre døgn. Skibet kunne ikke sejle helt ind til Canton, men ankrede op på Whampoos red, hvor det blev aftaklet, repareret og renset i bunden ved kølhaling, mens ladningen blev sejlet til og fra Canton i små både.

Skibet lå ca. fem måneder på reden; det er en lang tid for en sømand at ligge stille med skibet. Der var naturligvis nok af arbejde om bord med at reparere sejl og tovværk, men mændene ville jo også gerne i land og se og opleve noget nyt. Morten havde hørt hjemme-

J. Rieters farvelagte stik fra . 1805: »En dansk matros kommende fra en Kinarejse«. Den selvsikre mand, der øjensynlig har penge på lommen, er klædt i en mørkeblå jakke, gule nankingsbukser, hvide strømper og sorte sko. Hertil en gul stråhat og et kinesisk silketørklæde, bundet i lavtsiddende knude. (Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, foto Holger Knudsen).

fra om de spændende ting, man kunne købe, så han havde lånt penge hjemme i København hos rentemester Pau og købte en kasse te (ca. 200 pund), som var en ny vare i Danmark, en kasse porcelæn, som også var noget nyt, og nogle tørklæder til sine søstre. Kasserne blev stuvet ned imellem ferskvandsfadene i bunden af skibet. Desuden fik Morten købt fire par hvide silkestrømper til sig selv. Det var jo noget andet end de hjemmestrikkede, som han plejede at gå med.

Endelig oprandt dagen, hvor de kunne begynde hjemrejsen. De lå igen til ankers i Sundastrædet (efter at have sejlet ca. en måned), denne gang i ni døgn, og passerede Cap det gode Haab 71 døgn senere. – Men det tog hårdt på helbredet at være på langfart. Arbejdet var meget strengt, klimaforandringerne tog på kræfterne, og endelig var der madens beskaffenhed, som var ringe. Det var svært at holde maden bare nogenlunde frisk i så mange dage, især når temperaturen skiftede flere gange på rejsen. Og bedre var det ikke med drikkevandet, selv om der indimellem blev hældt brændevin i. Så flere af besætningen blev syge og døde. Morten var een af dem, han var syg så længe, at han nåede at fortælle en kammerat om de to kasser, han havde i lasten. De var mærket M. R. Møller, som stod for Morten Rasmussen Møller. Han fik også fortalt om de tørklæder, som han havde købt til sine søstre. Alt det blev noteret i skibsprotokollen af skibsassistenten, N. P. Falkenberg. Mortens personlige ejendele blev solgt på auk-

Liste over varer, som fregatten »Christiansborg Slot« hjembragte i 1745 fra Canton, og som bortsolgtes på Kompagnihuset (Eigtveds pakhus var endnu ikke opført). Ladningen bestod især af te og porcelæn, sago og krydderier samt »tutenage«, der var kinesisk nysølv, der brugtes til bordsølv, jævnfør den rige ladning af porcelæn. Man bemærker, at annoncen er affattet på tysk, selv skibsnavnet er anført på tysk.

(Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg).

CARGA

über

Die Ladung der Königl. Dänischen Asiatischen Compagnien Schiff CHRISTIANSBURG-SCHLOS genant, so den 27ten Januari 1745, von Canton in China abgefegelt, und den 13ten Aug. e. a. auff hiesiger Rehde, Gott Lob, wohl behalten angelanget, welche Wahren den 12ten September, nechstkünstig durch öffentliche Auction in der Compagnien Hause auff Christianshaven, sollen verkauft werden.

2602	Pfund Sago
58878	Pfd. Tutenage
26993	Pfd. Galanga
2567	Pfd. Rhabarbara
49805	Pfd. Puder Zucker
634386	Pfd. Thee Bohee
8072	Pfd. Thee Ziou-Zioung
12614	Pfd. Thee Congo
3000	Pfd. Thee Pecco
81771	Pfd. Thee Songlo
3229	Pfd. Thee Heyfan
2016	Pfd. Thee Bing
50	Stk. Meubel Damasten
150	Stk. Poefies dito
120	Stk. gestzeifte Pecqvins.
208	Stks Effene dito
10	Stk. Schnupftücher
1	Stk. Lampas

Porcelain.

40 Taffel Servifen

23227	paar Coffe Koppen und Taffinen
274791	paar Thee Koppen und Taffinen
4000	paar Chokolade dito
1056	Stk. Thee Potten
599	Butter Kannen
2000	Stk. Suppen Teller
5940	Stk. flache dito
9870	Stk. Butter-Schalen
324	Zucker Dosen
14700	Stk. Spülkummen

Auffer unterschiedlichen Loffen von Seydenen Estoffen, Thee und Porcelain, denen Officianten des Schiffs zugehörig, als derselben erlaubten Pacotille, wie das gedruckte Verkauf Buch, worinnen alle Loffe und deren Einhalt specificiret stehen, näher zeigen wird,

---

COPENHAGEN,

Gedruckt in Ihro Königl. Majests. privilegirten Buchdruckerey, 1745.

Kaffekop med tilhørende tallerken fra ca. 1750. Skibet fører dansk flag. Disse kopper er et typisk eksempel på bestillingsporcelæn, der af den kinesiske købmand er udført efter dansk ønske.

(Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg).

tion to dage senere og også opnoteret i skibsprotokollen.

»Christiansborg Slot« kom til Københavns red den 13. august 1745, ført af kaptajn Svend Hvass.

Da Morten ikke efterlod sig kone eller børn, var det hans søskende, en bror og to søstre samt en søsterdatter, som skulle arve ham. Men først skulle det hele sælges, og det tog tid, først i marts 1748 var skiftet gjort op. Teen blev solgt i små portioner, helt ned til 1/4 pund, til mange enkeltpersoner. Porcelænet, som bestod af blå tekopper og hvide kaffekopper med guldkant med tilhørende tallerkner, blev ligeledes solgt lidt ad gangen. Ved salget indkom ca. 300 Rdl., hertil kom den gage, Morten havde til gode samt pengene,

som kom ind fra salget af hans personlige ejendele på skibet. Når udgifterne blev trukket fra, han havde bl.a. lånt 130 Rdl. af rentemester Pau, blev der ca. 200 Rdl. tilbage til deling imellem hans søskende. Broderen fik 80 Rdl., og de tre andre hver 40 Rdl.

Sådan slutter historien om Morten Møller. Det blev ikke den rejse, han havde drømt om, godt nok fik han den store oplevelse, men gevinsten for sliddet gik han glip af.

Hjørdis Mikkelsen, født 17/4 1927 i København.
Uddannelse: Provisor. Hobby: Slægtsforskning.

Kilder

Kirkebog for Landet og Bregninge sogne 1646-1733.

Rigsarkivet. Asiatisk Kompagni. Personalesager no 646, Roullebog. En bog over mandskabet på skibene i Kinafart.

Rigsarkivet. Asiatisk Kompagni no 886. Førfølg af Skibsprotokollen for skibet »Christiansborg Slot«.

Rigsarkivet. Asiatisk Kompagni no 1005. Skibsjournal på skibet »Christiansborg Slot« af Captain Svend Hvass.

Skifteprotokol for Tåsinge Birk, bog 5.

Knud Klem: Skibsbyggeriet i Danmark og Her-tugdømmerne i 1700-årene. – 1985, bind I.

Handels- og Søfartsmuseets årbøger 1978 og 1979.

En Tåsinge-bondes Levnedsløb

Jens Rasmussen Jacobsen, 1818 – 1873

af Svend Højte

Endnu i begyndelsen af forrige århundrede var det sjældent, at en bonde formåede at hævde sig og gøre sine meninger gældende i en forsamling af personer fra de højere samfundslag. – Men en ny tid var på vej.

Skoleloven af 1814 medførte efterhånden en meget betydningsfuld forbedring af skoleundervisningen, og det fik vidtrækkende følger. En stor del af den talstærke bondestand erhvervede sig i tidens løb kundskaber og viden, som hidtil havde været ukendt for de fleste af dem. Deres interesseområde blev ikke længere begrænset til de små lokalsamfunds problemer, og de blev betydeligt mere samfundsbevidste. Den øgede viden og indsigt styrkede også i høj grad deres selvbevidsthed.

Enevælden sang på sit sidste vers, og kravet om en ny styreform trængte sig på. Følgen blev en større omvæltning i samfundets styrelse.

Med kgl. forordning af 1831 blev det bestemt, at der skulle vælges såkaldte »Rådgivende Stænderforsamlinger«. De fik ret til at drøfte regeringens lovforslag og til at foreslå ønskede ændringer. Regeringen var dog ikke forpligtet til at efterkomme disse.

Medlemmerne skulle vælges af et nærmere bestemt udsnit af den samlede befolkning, og forordningen blev således det første skridt på vejen til gennemførelsen af et folkestyre.

De første valg blev afholdt i 1834. Da valget og valgbarhed var knyttet til grundbesiddelse, kunne også et betydeligt antal bønder deltage i valget, hvorved de fik en ganske vist meget begrænset indflydelse på landets styrelse.

I henhold til »Landkommunalloven« af

1841 skulle der vælges »Sogneforstanderskaber«, som senere blev omdøbt til »Sogneråd«, samt afholdes valg til »Amtsråd«. Valgene blev afholdt i 1842. Dermed fik bondestanden også indflydelse på lokalsamfundets styrelse.

Senere fulgte det store gennembrud, efter at Enevælden var blevet opgivet i marts 1848, og en ny forfatning skulle udarbejdes. Som det vil blive omtalt senere i denne artikel, deltog Jens Rasmussen Jacobsen i dette politiske arbejde.

Hvem var da denne mand, og hvilke forudsætninger havde han?

Jens Rasmussen Jacobsen, (1818 – 1873). Gårdfæster i Lundby.

Barndom og Skoletid

Han var født 1818-21/2 i landsbyen Søby på Tåsinge som yngste søn af gårdfæster Rasmus Hansen (Jacobsen) og hustru Anna Pedersdatter. Efter datidens navneskik fik han som efternavn (Fadersnavn) faderens fornavn Rasmus med tilføjelsen -sen. På tilsvarende måde havde faderen fået sit efternavn Hansen, men da han senere overtog fæstet på en gård, hvortil navnet Jacobsen fra ældre tid var knyttet, fik han tillagt dette efternavn, som dog ikke var officielt. Det gik videre til hans ovennævnte søn Jens, der senere antog det som familienavn.

Drengens tidligste barndom er sikkert forløbet omtrent som for enhver anden bonde-dreng på den tid, men desværre døde hans far 1827. Det var naturligvis et meget hårdt slag for familien, da moderen blev enke. Jens var da kun ni år gammel.

Moderen giftede sig ikke igen, men heldigvis havde hun tre ældre sønner. Desværre døde den ældste af disse kort tid efter faderen. De to nærmest følgende sønner var da henholdsvis 23 og 21 år gamle, og de blev moderen en god hjælp ved driften af gården. Der er næppe tvivl om, at også Jens tidligt har måttet hjælpe til med arbejdet.

Da han nåede den skolepligtige alder, blev han indskrevet i Søby skole hos den daværende lærer Jørgen Andersen (1782 – 1857), som var blevet ansat i Søby i 1807, og hvor han virkede i næsten et halvt hundrede år. Han var den første seminarieuddannede lærer i Søby skole. Da han blev ansat, var han året før blevet dimitteret fra Skårup seminarium på dettes første hold. Han havde således fået den bedste uddannelse, som en folkeskolelærer kunne få på den tid. Da Jens begyndte sin skolegang hos ham, havde han været lærer i henved 20 år og havde fået en betydelig erfaring i at undervise. Han opdagede hurtigt, at Jens var en usædvanlig velbegavet dreng, og der er næppe tvivl om, at han har gjort sit bedste for at give

ham en så god undervisning, som han formåede.

Den årlige overhøring af eleverne blev overværet af sognets daværende præst, Johan Georg Møller (1779 – 1840). Han er især kendt for sin store interesse for undervisning af sine sognebørn. Han oprettede en offentlig tilgængelig Almuebogsamling, som blev den første spire til det langt senere Tåsinge Bibliotek.

Også han blev opmærksom på drengens særdeles gode evner, og han besluttede at hjælpe ham på vej til at få en videregående uddannelse. Da Jens var blevet en halv snes år gammel, tilbød præsten ham derfor gratis undervisning i de fag, som lærer Andersen ikke magtede, men som det var nødvendigt at have kendskab til for at kunne blive optaget i en Latinskole.

Så vidt vides fik Jens en tid undervisning i hvert fald i både tysk og latin og måske også i andre fag. Imidlertid lå den nærmeste Latinskole på den tid i Odense, og det ville derfor blive nødvendigt, at drengen flyttede til denne by, hvor han så skulle have både logi og kost. Det ville naturligvis koste penge, og da moderen sad enke på gården, mente hun ikke, at hun kunne skaffe de nødvendige midler hertil. Jens fortsatte derfor sin skolegang i Søby skole, indtil han blev konfirmeret. Derefter hjalp han i et par år til hjemme på gården.

Ungdomsårene

På den tid var det almindeligt, at det blev ældste søn, der overtog fæstet efter forældrene. Da Jens havde to ældre brødre, var der ikke udsigt til, at han ville kunne opnå at få fæstet på fødegården. Han måtte derfor se sig om efter en anden levevej.

Da hans farfar havde været snedker, og hans farbroder var snedker i Søby, var det nærliggende, at Jens kom i lære hos ham. Han kunne da fortsat bo i sit barndomshjem.

I læretiden dyrkede han flittigt sine boglige interesser. Han både læste og skrev meget. På

sin 18 års fødselsdag i 1836 lavede han et lille hæfte, hvori det var hans agt at samle sine optegnelser. Dette hæfte er bevaret, og indholdet er meget interessant læsning. Når man tager hans alder i betragtning, må man forbavses over den viden og modenhed, som hans optegnelser vidner om. For ret at kunne forstå det usædvanlige heri, må man huske på, at han levede på et temmelig afsides sted og i en tid, da nutidens massemedier endnu ikke var opfundet. Den overflod af oplysning og viden, som i dag står til rådighed for nutidens mennesker, var han afskåret fra. Han måtte erhverve sin viden ved læsning af bøger, men det var kun få, som han havde mulighed for selv at købe. De fleste måtte han låne dels hos præsten og dels i dennes »Almuebibliotek«.

Optegnelserne i hans første hæfte omhandler for en stor dels vedkommende filosofiske og religiøse emner. Det kunne tyde på, at han da var inde i en brydningstid og ville prøve at finde ud af, hvad der er den egentlige mening med menneskets tilværelse. Det fremgår tydeligt af hans notater, at han var et oprigtigt troende menneske og bestræbte sig på at efterleve kristendommens lære. Som han skriver et sted: »... for at nærme sig Fuldkommenhedens store Maal«. – Det var unægtelig et højt mål at sætte sig.

Et afsnit af hæftet vidner om hans store interesse for at studere sine medmenneskers adfærd, og han erhvervede sig efterhånden en betydelig menneskekundskab, som kom ham til nytte i hans senere virke som politiker.

I 1838 påbegyndte han et nyt hæfte, som han gav titlen: »Philosophiskt Material-Magazin«. Af denne titel må man ikke forledes til at tro, at hans optegnelser i dette hæfte ligesom i det foregående var en samling filosofiske betragtninger. Han havde afsluttet sin læretid som snedker og var begyndt som selvstændig håndværker med værksted hjemme på fødegården. Dette har sat sit præg på hans optegnelser, som fremover blev skrevet i form af en dagbog. Denne indeholder mange inter-

essante oplysninger om lokale begivenheder. Ved hvert års afslutning skrev han desuden en oversigt over årets begivenheder.

Han var en meget flittig kirkegænger. I løbet af de første 11 måneder af 1838 havde han været i kirke henved 30 gange. Efter hjemkomsten skrev han ofte et referat af præstens prædiken og knyttede hertil sine egne personlige betragtninger og synspunkter.

Under sit arbejde som håndværker kom han rundt til mange af omegnens familier. Han lærte derved en del forskellige mennesker at kende, og han skrev undertiden en kort karakteristik af nogle af dem. Disse notater vidner om hans skarpe iagttagelsesevne.

I oktober 1839 skulle han på session. Forud havde nogle af hans bekendte spurgt ham, om han ikke var bange for at blive udskrevet til soldat. Det er meget oplysende om hans faste karakter, at han benægtede dette under henvisning til, at han følte det som sin pligt over for sit land.

Da han ved lodtrækningen trak frinummer, lagde han dog ikke skjul på sin glæde og taknemlighed og takkede Gud for denne lykke.

Han førte nøje regnskab over sine indtægter og udgifter. Ved udgangen af 1839 opgjorde han årets indtægt til 133 Rdl. Hertil kom, at han i årets løb havde købt materialer, hvoraf han endnu havde et restlager til en værdi af 68 Rdl., altså tilsammen 201 Rdl. Udgifterne havde været 126 Rdl., så året havde givet et pænt overskud.

Sin formue opgjorde han til 856 Rdl., og en del af disse penge havde han lånt ud. Det bør her indskydes, at Danmarks første Sparekasse ganske vist var blevet oprettet i 1810, men først i 1852 blev Svendborgs første Sparekasse stiftet. Han måtte derfor enten selv opbevare sine penge eller låne dem ud. Hans optegnelser giver således et lille indblik i de økonomiske forhold på den tid.

Naturligvis gjorde han sig også nogle tanker om sine fremtidsudsigter. Selv om han ikke i sine optegnelser har røbet det, er der ingen

tvivl om, at han ikke helt havde glemt sin gamle drøm om at få en videregående uddannelse. Han oplyser således, at han 1839-14/4 sendte en ansøgning til Landhusholdnings-selskabet i København. Desværre har han ikke i dagbogen oplyst, hvad ansøgningen drejede sig om, men man tager næppe fejl i at tro, at han søgte om økonomisk støtte til en uddannelse, men hvilken kendes ikke.

Et år senere blev ansøgningen bevilget. I et notat, som er dateret 1840-9/4 oplyser han dette og tilføjer: »Det ville være godt at komme ud og faa rystet Thorsengs Støv af sig«. Han besluttede, at han ville rejse allerede 1. maj.

Det blev dog alligevel ikke til noget. Kun en halv snes dage efter dette notat skrev han, at han efter nøjere overvejelse og moderens bønner havde opgivet planen. Hvad den egentlige årsag var til, at han så hurtigt skiftede mening, kendes ikke.

Det var en temmelig kedelig situation, som han havde bragt sig i, og han måtte omgående skrive et undskyldningsbrev til Landhusholdnings-selskabet.

I oktober 1840 døde hans gamle lærer, pastor Møller, og Jens skrev da nogle smukke mindeord om ham. – Da der et år senere blev afholdt auktion over præstens bogsamling, købte Jens tre danske, ni tyske og to latinske bøger. Man må vel heraf kunne slutte, at han ikke helt havde glemt de sprog, som præsten i sin tid havde givet ham undervisning i.

Det var i slutningen af 1840, at han for første gang skrev noget om sin voksende interesse for politik. Han lagde ikke skjul på, at det var forhandlingerne i Stænderforsamlingerne, der havde gjort indtryk på ham. Han tilsluttede sig de derunder fremsatte ønsker om en mere folkelig styreform, men det er karakteristisk for ham, at han klart tog afstand fra en voldsom omvæltning. Efter hans mening skulle ændringerne ske skridt for skridt.

Undertiden skrev han nogle notater, som han ville gøre det umuligt for andre at læse.

Derfor lavede han sig et specielt alfabet, som han benyttede i stedet for almindelige bogstaver. Notaterne blev derved skrevet i kodeskrift. Heldigvis er hans alfabet bevaret, således at man kan tyde disse bemærkninger.

I begyndelsen af 1841 påbegyndte han en tredje samling optegnelser, som han kalder »Dagbog«. Dette års største begivenhed for ham var en rejse til København. Det var første gang, han besøgte landets hovedstad, men som det vil fremgå af det efterfølgende, blev det langt fra sidste gang. Han kom senere til at tilbringe en betydelig del af sit liv i København.

Han kaldte selv rejsen for en fornøjelses- og indkøbstur. Han benyttede nemlig lejligheden til at købe materialer til sit værksted.

Rejsen derover foregik om bord på en af de såkaldte »Pæreskuder«, som på den tid sejlede med frugt fra Tåsinge til København. Afsejlingen fra Troense fandt sted lørdag den 18. september, men på grund af modvind og hårdt vejr nåede skibet først til København onsdag aften. Han noterede med tydelig stolthed, at han slet ikke havde været søsyg.

Under opholdet i København overnattede han om bord på skibet. Dagene benyttede han flittigt til at se på folkelivet og byens seværdigheder. Han beskrev sine indtryk således:

»Hvad der i Almindelighed behager mig hos Københavnerne er et vist rask Væsen, der sætter Liv i alt. Jeg maa bruge mine lange Ben for at Følge dem på Gaderne. Ikke mindre interessant er det at betragte Frugterne af deres Virksomhed i alle Retninger. Bygninger, Malerier, Billedhuggerarbejder, Vandspring alt tiltaler Ynglingen, der endnu har nogen Sans for det virkelig store her i Livet«.

Han var meget begejstret og tilføjede: »Jeg kunne ønske, at jeg havde Renten af 5.000 Rdl. at forbruge aarlig, da kom jeg sandelig ikke hjem for det første, men Pengene flyver af Lommen paa os her«.

Hans ophold i København varede en halv snes dage. Hjemrejsen, som han startede man-

dag den 2. oktober, blev foretaget ad landevejen med diligence, (en hestetrukket, lukket vogn. Datidens »rutebil«). Jernbaner fandtes endnu på den tid ikke i Danmark. Først sent på aftenen den følgende dag nåede han hjem til Tåsinge. Rejsen og opholdet i København havde helt sikkert været en stor oplevelse for ham.

Vel hjemme igen genoptog han sit arbejde som håndværker. Men livet er mere end arbejde og boglige sysler. Jens var en ung mand, og helt naturligt interesserede han sig også for piger. Et par gange antyder han i sin dagbog, at han var blevet forelsket, men nævner ingen navne. Da han sikkert blandt den lokale befolkning blev betragtet som noget af en »verdensmand«, er han formodentlig blevet omsværmet af flere af omegnens unge piger.

Det blev imidlertid en gift kone, som viste sig mest ihærdig i sine tilnærmelser. Hun hed Ane Rasmusdatter, var 35 år og gift med en 29 år ældre gårdfæster i Lundby, men hun havde ingen børn. Der er ingen tvivl om, at hun var blevet meget forelsket i den unge håndværker. Hun skrev flere gange til ham og foreslog, at de skulle mødes i tredje mands hus, da mødet så vidt muligt helst skulle holdes hemmeligt. Derimod er det måske mere tvivlsomt, om den 11 år yngre Jens var lige så forelsket i hende. I hvert fald har han ikke i sine optegnelser bekræftet det.

I et svarbrev afviste han høfligt, men meget bestemt hendes forslag, idet han henviste til, at et sådant møde ville være i strid med den oprigtighed og sandhedskærlighed, der var et grundtræk for ham. Han tilføjede, at han agtede dyd og pligt højere end gods og guld eller nydelsen af en hvilken som helst jordisk lyst.

Men ikke nok med det. Han gav hende desuden klar besked om, hvad han mente om hendes handle måde, da han skrev: »Hvad skulle jeg mene om den, der gav sin Haand til een – sit Hjerte til en anden? Var det umuligt, at hun kunne gøre det samme nok en Gang?«

I begyndelsen af året havde han skrevet følgende om valg af ægtefælle: »Den unge Mand udsøger sig en Medhjælp, der skal være ved hans Side, men han ser ikke efter et fromt Gemyt og et godt Hjerte, tværtimod er forfængeligt jordisk Gods hans Maal. Han vil have en Skat, skulle han endog tage Dragen, der bevogter den, med i Huset«.

Han var unægtelig nu kommet i en temmelig penibel situation, og man forstår godt, at han var i alvorlig tvivl om, hvad han burde gøre. Hans andre optegnelser fra disse måneder er da også præget af et sortsyn og en pessimisme, der ellers lå ham temmelig fjernt. Derfor følte han det sikkert som lidt af en befrielse, da han i slutningen af marts fik lejlighed til at rejse bort fra øen for en tid.

Møller Feldthusen i Staus Mølle var ved at opføre en ny mølle på Drejø, og han hyrede Jens til at arbejde med på byggeriet. De følgende måneder opholdt han sig derfor på den ø.

I begyndelsen af maj døde førnævnte kones mand, og derved blev situationen totalt ændret for Jens. Han var ikke mere bundet af sine principper med hensyn til dyd og pligt, men følte sig nu frit stillet til at tage imod enkens tilbud om ægteskab.

Det har sandsynligvis ikke været uden betydning for ham, at han ved at gifte sig med hende kunne opnå det eftertragede mål at få fæstet på en gård. Hvilke overvejelser, der er gået forud for hans beslutning kendes ikke, men i løbet af forholdsvis kort tid havde han truffet sit valg. Allerede 1842-3/7 fæstede han hendes gård. I indfæstning betalte han 900 Rdl. i sølv. Som tidligere nævnt havde han i 1839 opgjort sin formue til 856 Rdl., og han havde siden tjent noget mere, så han behøvede formodentlig ikke at stifte gæld.

I midten af juli flyttede han op til enken, men først fredag den 1. oktober blev de viet i Landet kirke af daværende sognepræst Frederik Christian Lund (1780 – 1854).

Et nyt afsnit af hans liv var begyndt.

Gårdfæster og Lokalpolitikere

Ungdomsårene var forbi, og derfor vil han i det følgende blive omtalt som Jacobsen i stedet for som hidtil kun som Jens.

Hans første tid som gårdfæster forløb ikke uden visse fortrædeligheder. Det kneb for ham at blive anerkendt som ligemand med de øvrige gårdfæstere i landsbyen. Som han noget bittert har skrevet, havde de hidtil set ned til ham som deres underdanige tjener, og de havde svært ved at forlige sig med, at han nu var rykket op i deres klasse.

Selv om han i sine helt unge år havde arbejdet ved landbruget, havde han ikke mange praktiske erfaringer. Til gengæld er der ingen tvivl om, at han ved flittig læsning af landbrugsfaglige bøger havde erhvervet sig langt mere teoretisk viden end de andre gårdfæstere. Denne viden begyndte han omgående at udnytte i praksis.

Fra sin første dag i gården begyndte han at skrive en såkaldt »Arbeids-Journal«, hvori han noterede de oplysninger om gårdens drift, som han fandt var af betydning for hans arbejde.

Allerede det første år foretog han en gennemgribende omlægning af gårdens tilhørende jord for at opnå en mere hensigtsmæssig inddeling og dermed en mere rationel drift. Målet var naturligvis at forøge høstudbyttet. Dette voksede da også betydeligt i løbet af de følgende år.

Selvfølgelig holdt han regnskab med avlen år for år. Da han i 1842 overtog gården, havde avlen været 213 Traver, men allerede det følgende år var den steget til 247 Traver. Udbyttet afhang naturligvis af vejret, og det svingede derfor en del i årenes løb, men i gennemsnit var der en pæn stigning. Det bedste resultat blev opnået i 1862, da avlen var 430 Traver. Det var mere end det dobbelte af udbyttet i 1842.

Egnens befolkning blev hurtigt klar over, at Jacobsen var en ualmindelig dygtig mand, og efterhånden blev han en betydningsfuld per-

son i lokalsamfundet. Hans meget omfattende viden og hans fremragende evne til, især skriftligt, at redegøre for sine meninger medførte, at han blev valgt til en række offentlige tillidshverv.

Det kan nævnes, at han allerede i 1844 blev valgt til formand for »Taasinge Brandkasse«, som han havde været med til at stifte. I 1845 blev han indvalgt i Sogneforstanderskabet for Landet sogn, og 1859 til 1863 var han dets formand. Endvidere var han i mange år sognefoged. I 1857 var han medstifter af »Svendborg Amts landøkonomiske Selskab«, til hvis sekretær og kasserer han blev valgt. Endelig blev han i 1872, året før sin død, indvalgt i Landhusholdningsselskabets bestyrelsesråd. Hertil kom hans mangeårige deltagelse i det landspolitiske arbejde, som vil blive omtalt senere.

Til trods for disse mange hverv, som må have krævet en betydelig del af hans tid, forsømte han ikke at drive gården på mønstergyltig vis. Da han overtog gården, var den beliggende ved Lundby Gade, omtrent ved nuværende Lundbyvej 103. Den tilhørende jord var ved udskiftningen blevet samlet i den tidligere fællesmark, som blev kaldt Nørremarken. Som navnet antyder, var den beliggende lidt nordøst for landsbyen. Selv om jorden altså ikke lå ret langt borte, besluttede Jacobsen alligevel at flytte gården ud på marken.

De forberedende arbejder blev påbegyndt i oktober 1844. Først blev der gravet en brønd, så man var sikker på at kunne få godt og rigeligt vand. Derefter gik man i gang med at grave ud til kælder under stuehuset. I januar 1845 begyndte man at lave vinduer. Da Jacobsen var udlært snedker, lavede han selv en del af dette arbejde.

Vinteren dette år blev meget streng med hård frost, og det forsinkede byggearbejdet. Først i slutningen af marts slog vejret om til tø, og så kom der gang i arbejdet igen. Omkring 15 personer var i april beskæftiget dels

med byggeriet og dels med markarbejdet, som jo ikke måtte forsømmes.

En del materialer fra den gamle gård blev genanvendt til udlængerne, men stuehuset blev nyopført. I slutningen af april blev de første seks fag af stuehuset rejst, og samtidig gik man i gang med rejsningen af den første af udlængerne.

Stuehuset, som Jacobsen byggede 1844-1845 i Lundby. Nu Tørvemosevej 2. (Foto: Svend Højte).

Fredag den 16. maj blev en mærkedag. Da flyttede familien ind i den del af stuehuet, som var bygget færdig. – Der var endnu meget arbejde tilbage. Dels med færdiggørelsen af hele stuehuset og dels med rejsningen af de øvrige udlænger.

Først i slutningen af august 1845 var byggeriet stort set færdigt, og Jacobsen havde fået en gård, som han havde al mulig grund til at være stolt af. Det smukke stuehus står endnu den dag i dag som vidne om et godt og solidt håndværksarbejde.

Der blev udflyttet mange andre gårde på Tåsinge i første halvdel af 1800-tallet, men

Jacobsens meget omhyggelige beskrivelse af hele arbejdsgangen ved byggeriet er den eneste, der kendes. Den er derfor af betydelig interesse.

I de nærmest følgende år blev Jacobsen mere og mere optaget af sit politiske arbejde. Han sluttede sig tidligt til det daværende parti, som blev kaldt »Bondevenerne«. Han be-

gyndte at deltage i den offentlige politiske debat, og efterhånden blev man i de ledende politiske kredse opmærksom på den begavede, unge bonde fra Tåsinge.

Ved et besøg i København i juli 1847 talte han med den berømte politiker Orla Lehmann, og denne skrev da i hans dagbog: »De kan sætte Deres Maal høit, meget høit. Husk paa jeg har sagt det«. Det var unægtelig meget opmuntrende ord.

Så kom det skelsættende år 1848, da Enevælden blev opgivet. Et år, som også fik afgørende betydning for Jacobsens videre livsskæbne.

Et nyt ministerium, det såkaldte »Martsministerium«, blev udnævnt. Grev A.W. Moltke blev premierminister. Ministeriet fik til opgave at udarbejde forslag til en ny forfatningslov til afløsning for Enevældens Kongelov. Den væsentligste del af dette arbejde blev udført af kultusministeren biskop D.G. Monrad og minister uden portefølje Orla Lehmann. Forslaget skulle forelægges en delvis folkevalgt forsamling, som fik navnet: »Den grundlovgivende Rigsforsamling«.

Ministeriet udarbejdede endvidere et forslag til en lov om valg af medlemmer til Rigsforsamlingen, og dette blev næsten uændret godkendt af Stænderforsamlingerne. Resultatet blev valgloven, som blev udstedt af kongen 1848-7/7. Ifølge denne skulle Rigsforsamlingen have 114 folkevalgte plus 38 kongevalgte medlemmer. Stemmeberettigede og valgbare var alle mænd, som var fyldt 30 år og desuden opfyldte visse betingelser. De skulle således være uberygtede, have egen husstand, have rådighed over eget bo og være fri for gæld til fattigvæsenet. Valgdatoen blev fastsat til 5. oktober.

Det bør her indskydes, at Jacobsen nogle måneder tidligere var fyldt 30 år.

Landspolitiker, Folketingsmedlem og Landstingsmedlem

Efter opfordring fra flere sider besluttede Jacobsen at stille op til valget.

Landet var blevet opdelt i valgdistrikter. Svendborg Amts 2. distrikt, Tranekærkredsen, omfattede Nordlangeland, Tåsinge, Thurø og Drejø. I denne kreds blev Jacobsen opstillet.

Der var opstillet flere kandidater, og det var naturligvis vigtigt at oplyse vælgerne om hvilke synspunkter og meninger, den pågældende kandidat ville arbejde for. Egentlige valg møder blev vistnok ikke afholdt. Derimod blev der forud for det afgørende valg afholdt et såkaldt prøvevalg på Tranekær Gæstgivergård den 30. august 1848. Her fik kandidaterne lejlighed til

at fremføre deres synspunkter. Der var mødt omkring 200 vælgere. Ved afstemningen fik Jacobsen 188 stemmer, medens pastor Heilmann fra Vårø kun fik 9 stemmer.

Endvidere benyttede kandidaterne den lokale avis til agitation. Svendborgs første avis, »Svendborg Amtstidende«, var startet i 1842. Selv om det langt fra endnu var almindeligt, at næsten alle husstande holdt avis, havde den dog fået en vis udbredelse, fordi abonnenterne lånte den ud til naboer og bekendte.

Det var vistnok pastor Heilmann, der først fremkom med et indlæg, og det blev fulgt op af Jacobsen, hvis manuskript er dateret 1. oktober og offentliggjort i avisen 3. oktober, altså kun to dage før valget.

Det vil her føre for vidt at referere hele indholdet, men et par vigtige punkter bør nævnes. Han oplyste, at han gik ind for et Étkammersystem (det blev først gennemført med Grundloven af 1953). Endvidere for almindelig, personlig værnepligt. (Hidtil havde kun bondestanden haft værnepligt). Dette forslag blev vedtaget i 1849. Af de øvrige punkter kan nævnes hans forslag om, at alle fødsels- og standsprivilegier, rang og titler burde afskaffes.

Et sådant politisk program er uden tvivl på den tid af mange blevet betegnet som stærkt venstreorienteret i dette ords nuværende betydning.

Det var imidlertid ikke et program, som Jacobsen selv havde udformet. I det store og hele var det partiet Bondevennernes valgprogram. Jacobsen understregede dog kraftigt, at han ikke følte sig bundet af alle programpunkterne. Han forbeholdt sig ret til at skifte standpunkt, hvis han blev overbevist med fornuftige argumenter. Han agtede kun at følge sin egen samvittighed. Den grundholdning efterlevede han hele sit liv igennem. Han var en meget reel og selvstændig mand.

Valget blev afholdt torsdag den 5. oktober på Tranekær Gæstgivergård. Jacobsen var ikke en impulsiv folketaler, men en fremragende skribent. Derfor udarbejdede han omhyggeligt

et manuskript til alle sine vigtige taler. Til hans valgtale er bevaret to lidt forskellige manuskripter, og det er uvist, hvilket af dem han benyttede. I alt væsentligt følger de dog begge det program, som han tidligere havde offentliggjort i avisen.

Ved afstemningen, som på den tid hverken var skriftlig eller hemmelig, men foregik ved såkaldt »Kåring«, d.v.s. ved håndsoprækning, blev Jacobsen valgt med omkring 1.000 stemmer, medens pastor Heilmann kun fik syv stemmer.

Efter afstemningen holdt Jacobsen en kort takketale. Han betegnede dagen som uforglemmelig i sit livs historie og fremhævede det store ansvar, som han følte for den opgave, som han havde påtaget sig. Endvidere lovede han at benytte den tillid, der var blevet vist ham, på en måde, som han kunne forsvare for Gud og sin samvittighed. Han afsluttede med at udbringe et leve for det elskede fædreland og dets folkekære konge Frederik 7.

Denne dag må nok betegnes som et skelsættende højdepunkt i hans liv.

Rigsforsamlingen blev åbnet mandag den 23. oktober 1848 på Christiansborg med en kort tale af kongen. Samme aften holdt majestæten på slottet en middag for alle forsamlingens medlemmer. Ved den lejlighed skal Jacobsen have udtalt: »Det havde jeg aldrig tænkt mig, at jeg, en simpel Bonde, skulde spise hos Kongen, ved Kongens Bord, men det er herligt«.

I mødet dagen efter forelagde regeringen sit forslag til Grundlov og valglov, og arbejdet med behandlingen af forslagene begyndte.

I de nærmeste følgende møder drøftede forsamlingen imidlertid en række andre emner, og i disse forhandlinger deltog Jacobsen flere gange i debatten med indlæg om nogle af sine »mærkesager«. Nævnes kan således Grundtvigs forslag om oprettelsen af en bondehøjskole i Sorø. Det blev dog ikke vedtaget. Endvidere et

*Den grundlovgivende Rigsforsamlings åbningsmøde den 23. oktober 1848. (Frederiksbergmuseet).
(Foto: Lennart Larsen, efter maleri af Constantin Hansen).*

forslag om almindelig værnepligt. Det blev vedtaget året efter.

Regeringens grundlovsforslag blev behandlet i et grundlovsudvalg med 17 medlemmer. I dette udvalg blev Jacobsen indvalgt som eneste bonde. Han kom her til at samarbejde med en række højt uddannede mænd. Med sine kun syv års skolegang fik han brug for al den viden, som han senere havde erhvervet sig.

De meget komplicerede forhandlinger varede omkring et halvt år, og der blev afholdt en lang række afstemninger om de enkelte punkter i forslaget. Det bør nævnes, at da forslaget om Rigsdagens sammensætning var til afstemning, stemte Jacobsen for et Étkammer. Dette forslag blev dog nedstemt.

Frederik VII. (Frederiksborgmuseet).
(Foto: Hans Petersen, efter maleri af D. Monies, 1847).

Den endelige afstemning om hele Grundloven fandt sted i forsamlingens 134. møde den 25. maj 1849. Vedtagelsen skete med 119 stemmer for, 4 imod og 1 medlem undlod at stemme. Ikke mindre end 26 medlemmer var fraværende. Kongen underskrev derefter Grundloven den 5. juni 1849.

Til det første folketingsvalg, der blev afholdt 1849-4/12, var Jacobsen blevet opstillet i Kværndrupkredsen. I sin tale på valgdagen sagde han, at det var en højtidssag, fordi det var første gang, at vælgerne fik mulighed for at udnytte den stemmeret, som Grundloven havde givet dem, men at det også var en alvorssag, fordi de dermed fik et medansvar for landets fremtidige styrelse.

Efter at han havde omtalt sine grunde til at lade sig opstille, forklarede han, hvorfor han ikke lod sig opstille i Svendborgkredsen, hvor han boede. Det skyldtes, at Kværndrupkredsen var en ren landkreds, og som bonde følte han, at han bedst kunne varetage dens beboeres interesser, fordi han kendte deres forhold så godt. Han gentog også sit tidligere løfte om altid kun at stemme efter sin overbevisning.

Derefter redegjorde han for sine meninger om forskellige landbospørgsmål såsom fæsteafløsning, afløsning af godsejernes jagtret, afløsning af det resterende hoveri, tiendeafløsning, udskiftning og sammenlægning af jord, samt forslag til fremme af folkeoplysningen. Det sidstnævnte betød meget for ham, og han lovede at ville arbejde for ethvert forslag til fremme af denne sag.

Det meget aktuelle spørgsmål om Slesvigs og Holstens fremtidige stilling i forhold til kongeriget mente han ikke at kunne udtale sig om på daværende tidspunkt.

Jacobsen blev valgt, og han repræsenterede derefter Kværndrupkredsen indtil 1852.

I foråret 1852 opstod der uenighed i Bondevennernes folketingsgruppe om den politik, som partiet skulle føre. Det medførte, at en del af dens medlemmer forlod gruppen, og

blandt dem var Jacobsen. Til det følgende valg, som blev afholdt 1852-4/8, lod han sig ikke genopstille.

Politisk uenighed mellem partierne om forfatningsspørgsmålet vedrørende Slesvig og Holsten førte til, at Folketinget blev opløst allerede i foråret 1853 og nyvalg udskrevet. Valget blev afholdt 1853-27/5, og til dette var Jacobsen blevet opstillet i Svendborgkredsen.

I en udtalelse før valget understregede han, at hovedsagen for ham var at bevare Juni-grundloven så uberørt som muligt. Endvidere nævnte han, at han ville arbejde for en fæsteaf-løsningslov og for en ny kommunallov, der skulle fremme lokalsamfundenes selvstændig-hed.

Han afsluttede med følgende bemærkelses-værdige ord:

»Mine private Forhold kunne let stille sig saaledes, at jeg bliver nødt til at trække mig til-bage«.

Hvad han hermed hentydede til er ikke fundet nærmere oplyst. Noget kunne imidler-tid tyde på, at han følte sig meget skuffet over den udvikling, som det politiske liv havde taget. Han var idealist og havde håbet på, at Folkestyre ville have medført bedre forståelse og vilje til samarbejde mellem de forskellige befolkningsgrupper, men hans erfaringer havde desværre vist ham, at det var utopi.

Denne erkendelse gav han klart udtryk for allerede et par uger efter valget, som han vandt og dermed blev folketingsmedlem for Svend-borgkredsen. Ved en fest, som blev afholdt 5. juni i anledning af Grundlovens fem års jubi-læum, blev det derfor ham, der holdt festtalen.

Han indledte med at minde forsamlingen om det sammenhold og den begejstring, der kun seks år tidligere havde grebet befolkning-en. Man har senere kaldt den: »Ånden fra '48«. Derefter sammenlignede han med den øjeblikkelige situation. Han fandt, at det var gået sørgeligt tilbage og stillede spørgsmålet: »Hvorledes er det kommet hertil?«.

Han mente, at der var flere årsager til denne

triste udvikling. For det første pres fra udlan-det i forfatningsspørgsmålet. Dernæst splittel-sen på Rigsdagen. Dette sidste måtte dens medlemmer bære ansvaret for. Sidst, men ikke mindst, en ændret holdning i befolkningen. »Ånden fra '48« levede ikke længere. Han afsluttede med at give udtryk for sit håb om, at den atter måtte vågne og udbragte en skål for Grundloven.

Meget tyder på, at han i den følgende tid mistede troen på, at hans håb ville gå i opfyl-delse. Året efter tog han konsekvensen og ned-lagde sit mandat. Det blev afslutningen på hans tid som folketingsmedlem.

I de følgende halve snes år var han ikke medlem af Rigsdagen, men han fortsatte sit lokalpolitiske arbejde. Han kom imidlertid til-bage til Rigsdagen, efter at han 1864-24/6 var blevet udnævnt til kongevalgt medlem af det daværende Rigsråd. Efter at dette var blevet opløst ved vedtagelsen af den reviderede Grundlov i 1866, blev han i stedet medlem af Landstinget, en post, som han beklædte til sin død. De sidste år var han dog ofte forhindret i at møde på grund af sygdom.

I sine unge dage havde han helhjertet støt-tet Bondevennerne, altså Venstrepartiet, men senere hen brød han i utilfredshed med den politik, som dette parti valgte at føre, med sine tidligere meningsfæller og tilsluttede sig par-tiet Højre.

Jacobsen deltog kun sjældent fra tingets talerstol i debatterne, men som medlem af de forskellige udvalg arbejdede han flittigt, og han var igennem flere år en af tingets sekre-tærer. I 1869 blev han hædret med Danne-brogsordenens sølvkors.

Han døde søndag den 23. november 1873 i sit hjem i Lundby kun 55 år gammel.

Mindeord

Jacobsen blev begravet fredag den 28. novem-ber 1873 fra Landet kirke. I kirken udtalte daværende sognepræst P. Schousboe nogle smukke mindeord ved hans kiste. Han frem-

hævede især, hvad Jacobsen havde været for sit fædreland, sine standsfæller og for sin familie.

I Landstingets møde torsdag den 4. december 1873 holdt formanden C.V. Liebe en kort mindetale. Han udtalte heri:

»Jacobsen var en retfærdig, dygtig og almindelig afholdt Repræsentant for Landbostanden, og han efterlader sig blandt os det Minde, som ikkun erhverves, hvor Personligheden bærer Vidnesbyrd om, hvad Godt og Hæderligt er«.

Der er nu forløbet 120 år efter Jacobsens død, og hans navn er forlængst glemt af næsten alle Tåsinges beboere. Hans gravsten står dog endnu på Landet kirkegård lige til højre for den østlige indgang.

Han var i sin tid en af øens dygtigste mænd, og han fortjener at blive husket for sin deltagelse i arbejdet med udformningen af Junigrundloven, for sit senere virke som med-

lem af Folketinget og Landstinget samt for ved sin dygtighed, hæderlighed og retskaffenhed at have bidraget til at højne sine standsfællers anseelse i samfundet.

Svend Hansen Højte, f. 1918 i Vårø, Bjerreby Sogn. Civilingeniør. Hobby: Tåsinges lokalhistorie. Artikler i Tåsinge Årbog 1989, 1990, 1991 og 1992. Adresse: Holmevej 141, 8270 Højbjerg.

Trykte kilder

C.F. Bricka: Dansk Biografisk Lexicon. 1894.

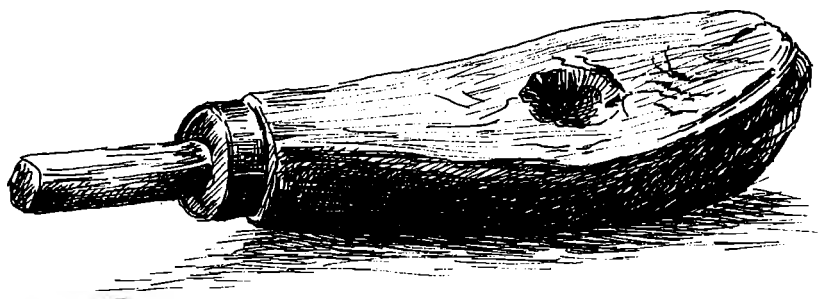
Victor Elberling: Rigsdagens Medlemmer gennem 100 Aar. 1949.

Rigsdagstidende.

Artikler i Svendborg Amtstidende 1848 og 1873 samt i Svendborg Avis 1949-5/6.

Om gærdselskove og orkidéer

af Aksel Hansen

*Stavrebunken,
tegnet af Aksel Hansen.*

På Tåsinge Museum finder man blandt andre gamle almueredskaber en såkaldt *stavrebanke* (på dialekt: stavrebunke). Det er et hjemmelavet redskab, der er blevet til for nok over hundrede år siden i et eller andet huggehus et sted på øen.

Genstanden ville være et oplagt emne til gættelegen »Hvad er det?«, idet vi ikke har noget moderne værktøj med lignende udformning. At den er fremstillet af egetræ, er ikke vanskeligt at konstatere. Fra forrige århundrede eller ældre, vil nok også blive godkendt. Men anvendelse? – Et godt gæt ville være en slags kølle, men... Det rigtige svar er, at den har været brugt til nedramning af gærdestave.

Den er 47 centimeter lang, temmelig tung og slidt glat af mange års brug. Den runde fordybning på undersiden har hindret, at pælene flækkede, noget der næsten altid sker, hvis man forsøger sig med en eller anden form for hammer.

Den gamle måde at lave gærder eller flethegn på er for længst opgivet og ses nu kun på frilandsmuseer (f.eks. omkring den lille have

bag museets skipperhjem). Flethegn anvendes også af og til af dekorative årsager i private haver.

Men ellers strækker disse gærders historie sig over flere århundreder. Vi skal helt tilbage til landsbyfællesskabets tid, hvis oprindelse fortæller sig i den mørke middelalder, og som varede ved til udflytningen omkring år 1800. Gårdene lå som bekendt samlet i landsbyen i hver sin indhegnede toft, og uden for tofterne lå den dyrkede jord som regel samlet i tre vange (vintersæd, vårsæd og brak). Hver gård havde sin jord splittet op i en mængde smalle agre for at få en retfærdig fordeling af jord med forskellig bonitet. Uden for landsbyens marker lå overdrevet, der var fælles græsningsareal evt. for flere byer (f.eks. Søby og Vårø Monnet). Dyrene skulle selvfølgelig holdes ude fra markerne, og derfor måtte der hegnes. De enkelte agre var ikke adskilt, men man kunne nøjes med at indhegne vangen som helhed.

Hegnene bestod af nedbankede pæle med flettede grene imellem. Hvis man selv har prøvet at fremstille et sådant flethegn, forbavses man over, hvor meget materiale der skal

bruges. Når dertil kommer, at sådanne gærder ikke holdt længe, men ofte skulle fornyes eller repareres, forstår man, at det har været nødvendigt, at landsbyen har haft god adgang til at hente gærdsel i skove, der ligesom overdrevet var fælleseje. Oprindeligt har man vel måttet nøjes med, hvad man kunne finde i skoven, men efterhånden må foretagendet være sat i system, og for at kunne skaffe tilstrækkeligt af den bedste gærdsel, nemlig hassel med de lange, lige grene, har man tilplantet dele af skoven med denne busk.

Der findes stadig levn af disse gamle gærdselskove, stubhaver, skovhaver eller stævningskove, som de også kaldes. De står rundt omkring i landet som levende kulturminde. De er resultatet af det gamle bondesamfunds store naturaliebehov, og her har bonden i århundreder hentet livsvigtige fornødenheder. Den største mængde træ gik vel til opsætning af gærder, men også stolper til husbygning, pæle

og ris til de lerklinede vægge samt materialer til alle former for redskaber hentedes i gærdselskoven. Endelig gav skoven selvfølgelig også brændsel.

Foruden hassel er de vigtigste træsorter i gærdselskoven ask og eg, der begge er fortrinslige til fremstilling af holdbare redskaber, og fælles for de tre arter er, at de er villige til at danne stød- eller rodsrud, når de hugges ned (stævnes). Det er denne foryngelsesevne, der har muliggjort den såkaldte lavskovsdrift. Landsbyens skov var en stærk, evigtvoksende kapital.

Hvad har nu alt dette med orkidéer (gøgeurter) at gøre? – En hel del. Jeg vil ligefrem påstå, at gærdselskove og orkidéer hører sammen. Det skal dog lige tilføjes, at orkidéarter også træffes i andre naturtyper, f.eks. enge og moser.

Ingen af de danske orkidéarter er almindelige, nogle er forsvundet og andre meget sjæld-

Fra Tinghøven. Hasselbuske.

ne. Det er meget kræsne planter, der stiller store krav til jordbund og lysforhold. F.eks. er frøene afhængige af en bestemt svamps tilstedeværelse i jorden for at kunne spire. Den specielle driftsform med regelmæssig stævning efter et bestemt rotationssystem gennem århundreder har givet nogle helt uforstyrrede jordbundsforhold, idet der jo aldrig er sket nogen mekanisk påvirkning. Gærdselskovens store artsrigdom af træer og buske med varierende kronehøjde sikrer sammen med den periodiske stævning, at der bliver gode lysforhold på skovbunden.

Dette er en livsbetingelse for orkidéerne, men også til gunst for mange andre blomster. Overalt i gærdselskove finder man en utrolig frodig og varieret skovbundsflora med mange spændende arter. Denne variation giver stor insektrigdom, der igen giver gode livsbetingelser for mange småfugle. Det vidner den rige fuglesang om.

Gærdselskove kan vel lokaliseres ved hjælp af gamle kort, men pudsigt nok kan forekomsten af orkidéer lede os på sporet. Jeg oplevede dette, da jeg for et par år siden ledte efter gøgeurter i Tåsinges skove i forbindelse med en registrering af orkidéer i Fyns amt. Det viste sig nemlig altid, at hvor der var orkidéer i større mængder (sammen med arter som *firblad* og *dansk ingefær*), sås der altid haselbuske på rad og række! Desværre også truslen: Haslerne tvunget i vejret af alt for mange opvoksende træer, hvis kroner reducerede lyset faretruende.

Glædeligvis har vi efterhånden fået øjnene op for, at vi her til lands har mistet mange naturværdier, og at det er på tide, at vi gør, hvad vi kan for at bevare de sidste. Selvom gærdselskove jo først og fremmest er kulturminde, kan man også med en vis ret kalde dem naturperler. Men samtidig med, at deres herlighedsværdi efter en nutidig målestok er steget kraftigt, er det en kendsgerning, at deres økonomiske værdi er dalet tilsvarende. De har jo for længst mistet deres funktion som leve-

randører af materialer til hegn, husbygning og redskaber. Efterspørgslen på brændsel formindskedes også, da gas, el og olie blev almindelige energiformer i privathusholdningen.

De fleste af gærdselskove har siden fået lov til at passe sig selv eller er blevet omdannet til højskov. Men i disse gamle, forvoksede skove er det altså trods alt stadig muligt at finde små områder, der umiskendeligt minder om fjerne tider. Vi har dem også på Tåsinge, men det er i 11. time, hvis de skal reddes.

I Fred. Christ. Lunds Beskrivelse over Øen Thorseng (genoptryk efter udgaven fra 1823) findes følgende oplysninger om emnet:

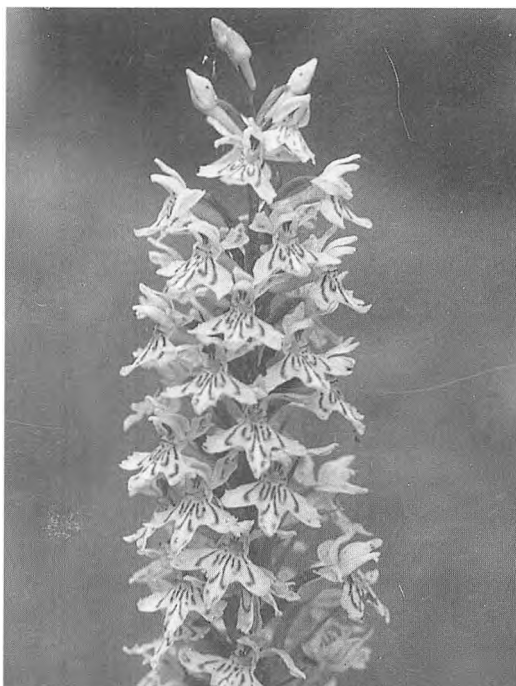
(s. 20) – Omtrent en tiende Deel af Øens Overflade, 1308 Tønder Land geometrisk, er bevoxet med Skov, mest af Eg og Bøg, samt en Deel Æsk. Desforuden findes paa mange for-

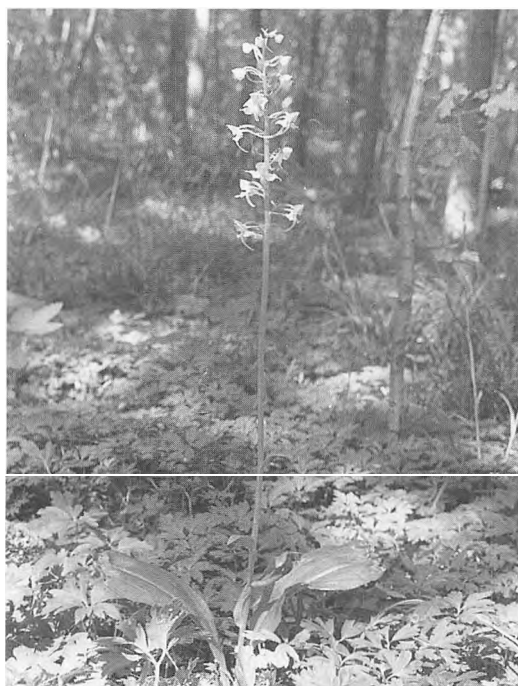
Tyndakset gøgeurt. Den almindeligste af orkidéerne. Den har smukke purpurøde blomster.

Skov gøgeurt. Smukke lysviolette blomster med røde pletter og årer.

Nærbillede af samme.

Skov gøgelilje. En staselig plante med hvidgule blomster. Nektaren findes i bunden af blomstens lange spore, hvorfor den bestøves af langsnablede natsværmere.

Ægbladet fliglebe. Den overses let på grund af de uanselige blomster.

skjellige Steder en Deel Gjærdselskov og betydelige Elleplantager, der til sammen indtage et Areal af omtrent 150 Tønder Land.

(s. 24) – Lundbye og Strammelse Skovhaver ere ikke betydelige og indeholde mest kun Gjærdselkrat. De sidste bære endnu Navnet Tinghaver...

(s. 26) – Foruden disse (skove i Bjerreby sogn) gives der endnu ved Byerne: Søbye, Skovballe og Vorre nogle saakaldte Skovhaver eller Gjærdsellodder, der dog ikke ere betydelige.

Efterskrift

Selvom de danske orkidéer ikke har de tropiske arters størrelse, kan de nok måle sig med dem i skønhed. Men pluk dem ikke, og flyt dem ikke hjem i haven, hvor de uvægerligt vil gå ud! Deres eksistens er i forvejen truet, og for øvrigt er de fredede.

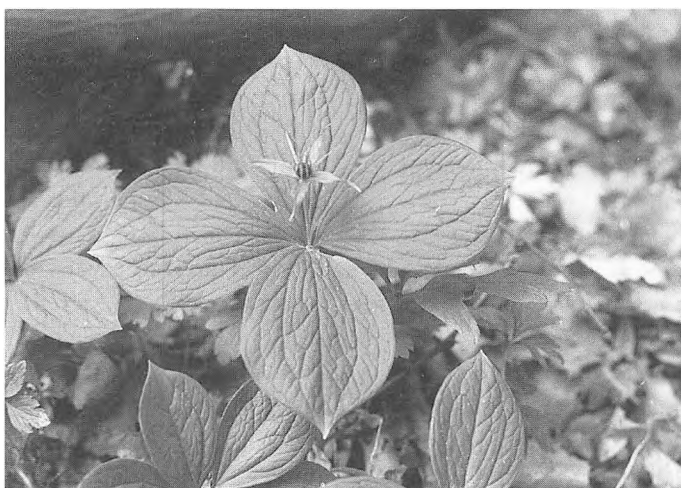
Aksel Hansen, Ørstedsgade 21, 5900 Rudkøbing, f. 1936. Tidligere lærer ved Lundby skole. Bosat på Tåsinge 1968-89. Artikel i Tåsinge Årbog 1988.

To andre karakterplanter fra gærdselskove.

Dansk ingefær.

Firblad.

Fra Toulon til Tåsinge – et lykkeligt forlis

af Benno Blæsild

De moderne nyhedsmedier viser i deres valg af historier dagligt, at katastrofer er godt stof. Vi fascineres af beretninger om undergang og ødelæggelse – nu som tidligere. Bevæggrundene herfor fortøner sig i det uvisse, men sådan har det ikke altid været, hvilket tre skibsportrætter på Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling kan hjælpe til at med at afdække.

Der er tale om skibsportrætter, altså den form for billeder, som søfolk i Danmark og i Europas øvrige søfartsnationer lod udarbejde af skibskyndige kunstnere fra slutningen af det 18. århundrede.

De ældst kendte eksempler på egentlige skibsportrætter stammer fra sidste del af 1700-årene, hvor skibsportrætmalere virkede i havnebyerne Trieste, Venezia, Ancona og Livorno ved Middelhavet. Allerede før år 1800 var også sydfynske skippere begyndt at erhverve sig billeder af egne fartøjer. Som oftest var der tale om skildringer af skibet i magsvejr med hele »garderoben« sat, og for det meste var fremstillingen af skibe karakteriseret af en næsten fotografisk realisme, mens en egentlig handling manglede. Det er også et brud på realismen, at man ofte ser det samme fartøj afbilledet fra to forskellige vinkler, oftest midtskibs og set fra agten, på det samme billede (1).

På skibsportrætter ses skibene sjældent i rum sø. Der er næsten altid en strimmel land i horisonten, hvor karakteristiske bygninger gør landkending mulig. Det kan undre, at denne landkending så godt som aldrig er identisk med skibets hjemstavn. Det synes snarere, som om skibsportrætmaleren bruger den karakteristiske arkitektur til at fortælle om,

hvor langt omkring i verden det pågældende fartøj kom (2).

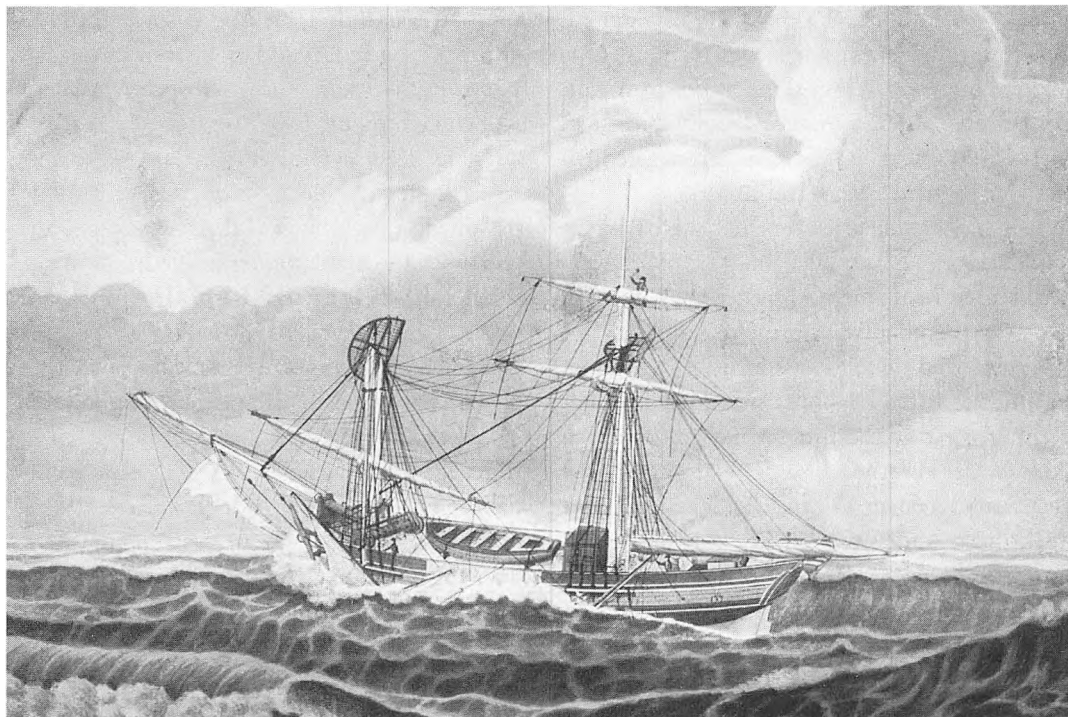
Skibsportræterne fungerede som andet end blot dekoration. Samtidig med at de har prydet væggene i skipperhjemmenes stuer, henedte de også opmærksomheden på karaktertræk og fortræffeligheder ved fartøjerne.

Der findes dog også en anden kategori af skibsportrætter, hvor det ikke i første række drejer sig om at skildre skibenes fortræffeligheder. Det er forlisskildringerne. Netop sådan en forlisskildring træder frem af Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamlings tre skibsportrætter af briggen »Ploug« af Fåborg.

Det, at der er tre billeder, er ikke ualmindeligt. I Søfartssamlingerne i Troense findes f.eks. en serie på fem silkemalerier visende ostindiensfarereren »Fort William«s havari i Den Bengalske Havbugt i 1830. På de fem billeder ses først, hvordan skibet tager svære søer ind, dernæst at alle sejl bjerges på nær fokkemastens storsejl. På næste billede er de to agterste master blæst over bord, hvorefter et billede viser skibet med fokkemær og bovspyd knækket, med iturevne sejl og blafrende gods, mens man på det sidste ser, hvorledes fokkemasten over mærset er hugget bort, og skibet er stabiliseret alene for forreste storsejl, mens hele besætningen på agterdækket arbejder med at befri resterne af mesanen. En nummerering af billederne fra nr. to til nr. syv antyder, at billedserien ikke er komplet (3).

Et velkendt Tåsingeskibs forlis findes også afbilledet i Troense. Det drejer sig om sluppen »Familien« af Troense, der i 1815 blev slået til vrag på Læsøs grunde i en brandstorm. Billedet er udført af H.P.C. Dam i 1816 (4). Billedet viser skibets allersidste stund, hvor svære

Briggen »Ploug« af Fåborgs havari under Bornholm den 3. september 1914. Billedet er udført af Jakob Petersen og beror i Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling.

søer brydes ind over dækket og tager skanseklædning, luge, brædder og store dele af lasten med sig over bord, og det er forsynet med en tekst, der fortæller, at der er tale om »Sluppen »Familien« ført af kaptajn L.J. Bylow forliiser paa Læsøe den 14. og 15. April 1815«.

Ser man godt efter, finder man alle tre besætningsmedlemmer gengivet om bord. En mand er gået til vejs og forsøger at kappe bomdirken, dele af bommen er allerede skyllet over bord, og resterne af bommen slingrer livsfarligt i den flagrende rig. Skipper forsøger fra dækket at bjerge resterne af storsejlet og gaffelen, mens et tredje besætningsmedlem lempet dækslasten, der består af brædder, over bord til læ. Alt sammen aktiviteter, der har medvirket til, at besætningen slap fra forliset med livet i behold.

Det kendteste og samtidig også mestentydige eksempel er beretningen om bramsejls-skonnerten »Flora« af Marstals forlis i 1875.

Her er tale om en skildring på fem billeder udført af den ærøske marine- og skibsportrætmaler Hans Andersen Hansen på foranledning af styrmand H.M. Sejer fra Marstal. Billederne er forsynet med en udførlig undertekst, der gennemgår de fem faser af forliset, sluttende med at besætningen reddes om bord i et hollandsk fiskefartøj (5).

Også billederne i Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling viser et havari med lykkelig udgang. På det første billede, der har følgende undertekst: »Briggen »Ploug« af Fåborg, kaptajn Martin Hansen under Bornholm den 3. september 1814«, ses briggen midt under stormvejret. En mægtig brodsø skyller størstedelen af skanseklædningen i bagbords side over bord. Fokkemasten er knækket i mærsen, og mærs og bramstang hænger ud over skibssiden. Et besætningsmedlem er gået til vejs i stormasten og arbejder med øksen for at kappe det gods, der truer med at trække stor-

masten over bord. På bakken arbejder to besætningsmedlemmer ligeledes med at kappe fokkemastens rig. Også skipper, der som vanligt befinder sig på agterdækket, er beskæftiget med øksen, mens et sidste besætningsmedlem – sikkert styrmanden – står til rors.

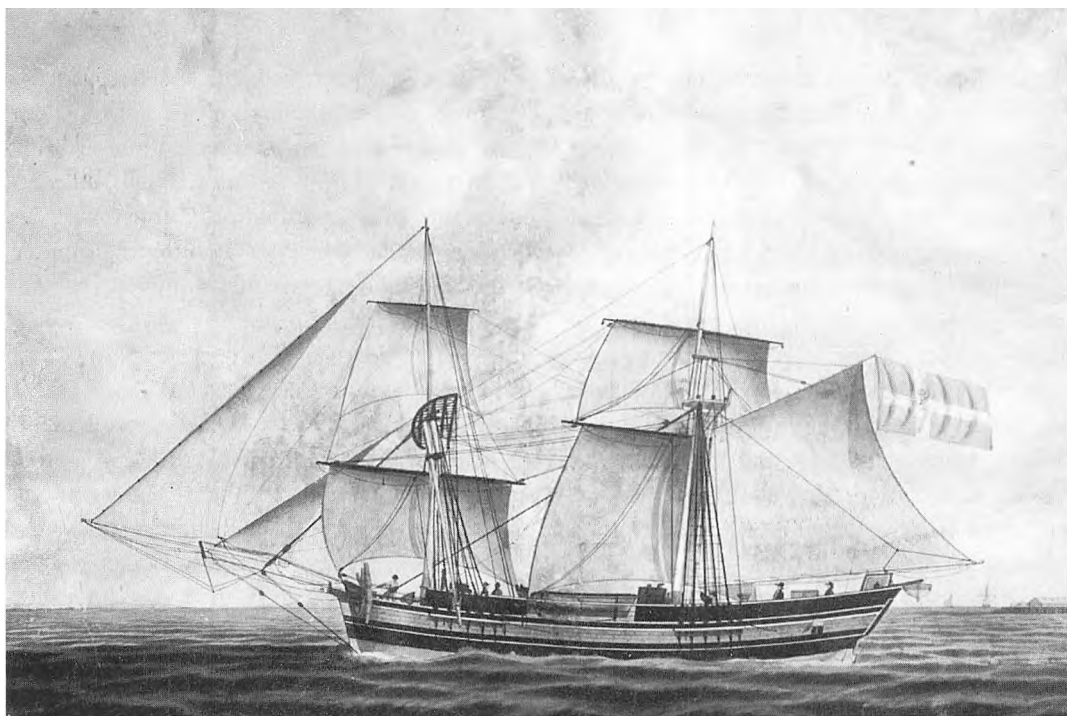
Det næste billede er forsynet med påskriften: »Briggen »Ploug« af Fåborg, kaptajn Martin Hansen med sine nødmaster efter stormen den 3. september 1814«. Dette billede er for så vidt et traditionelt skibsportræt, idet skibet ses midtskibs fra bagbords side med hele besætningen på dækket i deres bedste tøj. Solen skinner, der er let vind, så der er masser af sejl sat, men riggen er så sandelig ikke helt efter forskrifterne, idet toppen af fokkemasten er surret til de bagbords jomfruer. Riggens mange mindre skader er vist, og på skroget er skanseklædningen fra kabysen til stævnen skyllet over bord i såvel styrbord som bagbord.

Bege disse billeder er malet af Jakob Peter-

sen, der var født i Flensborg som søn af en købmand og reder, uddannet som navigatør i 1795 og virksom som skibsportrætmaler i København fra ca. 1807 (6).

Mens der i sagens natur ingen landkending er på det første billede, findes den som vanligt på billede nummer to. I den venstre del anes en lav kyst i det fjerne, og i billedets højre del ses det i 1814 nyistandsatte Trekroner Fort ved København Havns indsejling. På den måde fik Jakob Petersen også fortalt, at »Ploug« nåede velbeholdent frem fra Bornholm til hovedstaden.

Briggen »Ploug« er et af de mere kendte Fåborgfartøjer fra begyndelsen af det 19. århundrede. Det var bygget og ejet af et af byens dengang dominerende handelshuse under ledelse af Simon Hempel Ploug (7). Briggen var på 74 kommercelæster, og det løb af stabelen i 1810. Skibet var så stort, at det med fuld last ikke kunne flyde helt ind til skibsbroen i

Briggen »Ploug« af Fåborg med nødrig ud for København. Billedet er udført af Jakob Petersen i 1814 og beror i Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling.

Konsul Jørgen Ploug, Fåborg, der var 13 år, da faderens brig havarede ved Bornholm i 1814. (Faaborg kulturhistoriske Museer).

Fåborg (8). Efter Englandskrigens afslutning i 1814 kom skibet i fart på Middelhavet, og det er fra en af disse rejser, at det sidste skibspor-træt stammer.

Det viser briggen i magsvejr set midtskibs fra styrbords side. Det er forsynet med følgende tekstfelt: »Briggen »Ploug« af Fåborg, kaptajn Martin Hansen pafsirdr Cap of Villefrance 1818« Fejlskrivningen af det danske ord »passerer« antyder, at maleren ikke er fortrolig med det danske sprog. Landkendingen understreger dette, der er nemlig tale om Gibraltar-klippen. Skibet er vist med skysejl og alle stagejl, lænsende for en let brise. I modsætning til de tidligere billeder er skibet armeret med otte svære kanoner. Det er yderligere forsynet med et hvidmalet skæg, som ikke ses på nogle af de to foregående billeder. Bortset herfra er skrogform og bemaling stort set identisk. Armeringen og ombygningen kan dels henføres til det voldsomme havari i 1814, dels til at skibet, der under Englandskrigene var henvist til fart på Østersøen, efter freden blev

udrustet til fart på Middelhavet, hvor nordafrikanske pirater nok kunne nødvendiggøre en solid armering. Der er således al mulig grund til at tro, at der virkelig er tale om det samme skib.

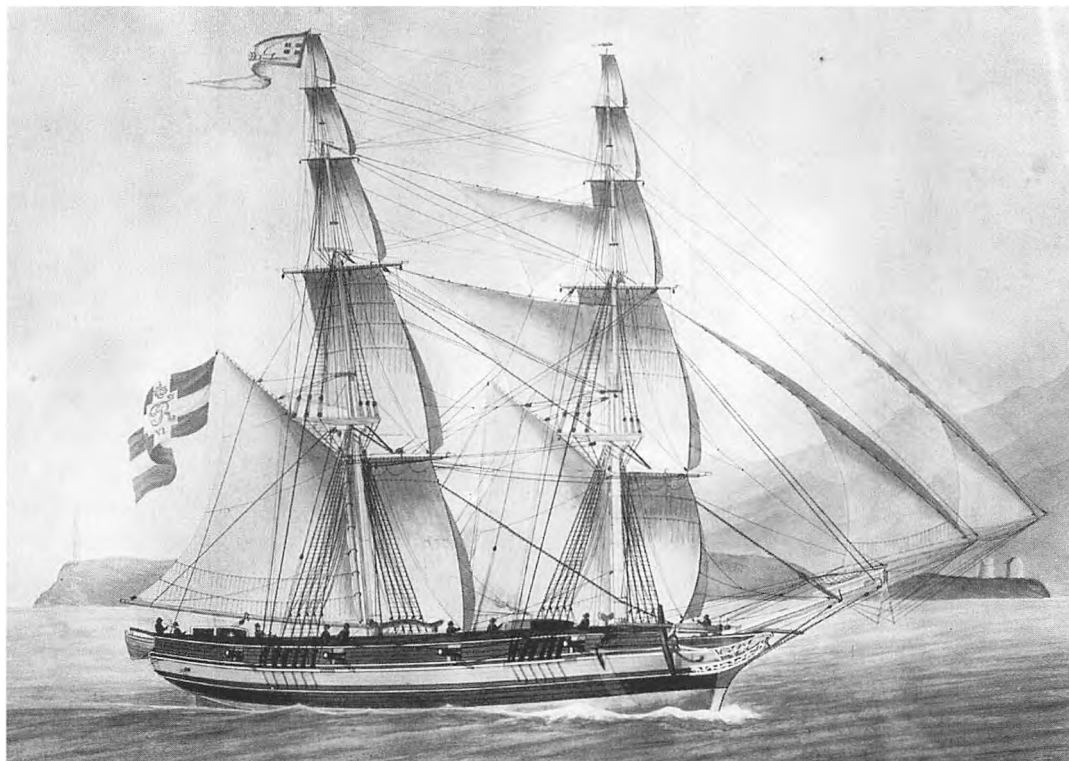
Kunstneren lader sig også identificere. Mellem tekstfelt og billeder har han nemlig sat sin signatur, »Fait a Genes le 28 de Mar.. l'an 1818 par pinx André Morety Dit Rebout« Man ved, at han var aktiv i Toulon i Frankrig fra 1797 til 1817 (9). Han er repræsenteret med to malerier på Peabody Museum, Mystic Seaport i USA, ligesom man kender ham fra italienske søfartsmuseer (10), men billedet af briggen »Ploug« på Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling er det eneste kendte værk af André Morety i Skandinavien.

Efterskrift

Selv om lykken stod »Ploug« bi under Bornholm i 1814, så varede heldet ikke evigt, idet briggen forliste i Kattegat i 1824 (11).

Havariscenerne på skibsportræterne havde en speciel funktion. Man opfattede ikke katastrofen som meningsløs, men som forudsætningen for at Guds vilje kunne ske – besættningens frelse. Det kommer tydeligt til udtryk i styrmand H.M. Sejers ovennævnte beretning om »Flora«s forlis. Under det sidste billede hedder det: »Ved juletid 1902 blev jeg hjem-søgt af en hård sygdom i ni måneder. Under denne tid søgte jeg Jesus, bad til ham dag og nat. Den 24. august 1903 åbenbarede Herren sig for mig og frelste mig både på legeme og sjæl. Derfor er dette forlis fremstillet i disse fem billeder og skænket til Marstal Sømandshjem i håb om, at Gud gennem dette skal tale til enhver, som ser disse billeder og læser dette sandfærdige vidnesbyrd, at hjerterne kunne vækkes til at søge Gud og læse Hans hellige ord under bøn, at Han vil oplade troen i hjerterne på Jesus Kristus, som frelser sjælene fra evig fortabelse« (12).

Man ser altså, at på samme måde, som

Briggen »Ploug« vist med alle sejl sat ud for Gibraltar 1818. Maleriet er det eneste kendte billede på danske museer af den franske skibsportrætmaler André Morety, der var virksom i Toulon. Billedet beror i Tåsinge Skipperhjem og Folkemindesamling.

skibsportrætteerne var ikoner for skibenes fortrin og egenskaber, så var forlisskildringerne påmindelser om nødvendigheden af at bevare et ydmygt sind og den kristne tro, for hvis uheldet var ude at kunne opnå frelse. Katastrofen oplevedes altså som udtryk for Guds vilje, og udfaldet af begivenhederne sås som afhængig af den himmelske retfærdighed.

Noter

1. Jf. Hanne Poulsen: »Danske skibsportrætmalere«, Viby 1985, s. 26 f.
2. Jf. Benno Blæsild: »Skibet i kunsten – skibsportrætter og skipperkultur før 1850« i Årbog for Svendborg & Omegns Museum 1990, s. 77 – 88.
3. Svendborg & Omegns Museum inventar nr. 33.148 – 33.152.
4. Svendborg & Omegns Museum inventar nr. 33.396. Jf. tillige Hanne Poulsen op. cit., s. 75.
5. Jf. Erik B. Kromann og F. Holm Petersen: »Skibet – das Schiff – the Ship«, Marstal 1992, s. 54 ff.
6. Jf. Hanne Poulsen op. cit., s. 126 f.
7. Ole Mortensøn: »Fåborgs skibsfart 1800 – 1920«, Odense 1979, s. 16.
8. Ibid., s. 81.
9. M.V. Brewington og D. Brewington: »Maritime Paintings and Drawings in the Peabody Museum«, Mystic Seaport 1968, s. 22 f.
10. Dorothy E.R. Brewington: »Dictionary of Maritime Artists, Peabody Museum«, Mystic Seaport 1982, s. 267.
11. Jf. oplysninger i Søfartsarkivet, Svendborg & Omegns Museum.
12. Erik B. Kromann op. cit., s. 56 ff.

»Gud gie fanden komme til Taasinge, der slår de folk ihjel«

Om Kammerherre Niels Juel som godsejer

af Peter Henningsen

Kammerherre Niels Juel (1696 – 1766), der var besidder af Tåsinge gods og stamhus fra 1714 til sin død, var en yderst principfast og myndig herre. Han var, siges det, trættekær og nidkær på sin interesse, og denne indstilling prægede da også hans forhold til både høj og lav. Men det siger sig selv, at det særligt var fæsterne under Tåsinge stamhus, som fik hans nidkærhed at føle.

Niels Juel var personificeringen af det enevældige ideal: Den hårde, men retfærdige hersker, der følger med i både stort og småt og griber ind, når han skønner det nødvendigt. Som kong Frederik IV udøvede en stor grad af personlig enevælde over sit arverige Danmark-Norge, således praktiserede Niels Juel også sin enevælde over sit arvegods Tåsinge.

Godsets udvikling og drift lå ham stærkt på sinde, og han var desuden meget opmærksom på sine fæsternes ve og vel. Når noget gik ham imod, kunne han være hård og brutal, men han kunne på den anden side også være meget langmodig og velvillig, når blot almuen dansede efter hans pibe. I årenes løb, som Juel blev ældre, tegner der sig et stærkere og stærkere billede af den arketyperiske patriark: Myndig, faderlig og omsorgsfuld for den, der viser ham hørighed og lydighed, og revsende over for de ulydige. Det er først for alvor i hans senere år, fra ca. 1740 til 1766, at hans patriarkalske pondus slår igennem i det bevarede kildemateriale, og det er også i disse år, at hans store anlægsarbejder sættes i værk: Inddæmning af land, slotsbyggeriet, anlæggelsen af frugthaverne og etableringen af en klædefabrik i Troense, oprettelsen af Vemmenæs by, Frederiksstaden

ved Troense. Al denne foretagsomhed hænger jo nok sammen med, at han først omkring 1736 overtog driften af hovedgårdsjorden og undlod at have forpagtere til at klare arbejdet.

Som godsejer krævede Niels Juel ubetinget lydighed og hørighed af sine undersåtter. Til gengæld ydede han dem beskyttelse og hjælp mod fremmede samt overbærenhed i tunge tider. Vi ser således, at Juel altid påtog sig rollen som anklager eller forsvarer i en sag, hvor en af hans fæstere eller tjenere var blevet forurettet på den ene eller den anden måde. I de tilfælde, hvor han ikke træder til, skyldes det som oftest, at den forurettede part i forvejen har pådraget sig hans vrede og uvilje. Personer, der mishagede ham, kunne han finde på at forfølge på det groveste og ligefrem jage dem bort fra Tåsinge.

Juel var desuden en stor modstander af dovenskab og slendrian og straffede de ulydige hårdt med bøder og tugthus. Som vi skal se i det følgende, endte en kvinde fra Tåsinge ligefrem i tugthuset i Odense på grund af sin dovenskab! Skønt Juel selv på ingen måde var noget dydsmønster, forlangte han det optimale af sine fæstere, og svigtede de ham, slog han ned med hård hånd.

Herskabets gunst og nåde

I beskytterens og forsvarerens rolle optrådte Niels Juel som oftest i sager vedrørende vold og tyveri, hvor han lod sin ridefoged eller prokurator tale den forurettedes sag og næsten altid fik trumfet en gunstig løsning igennem for offeret. Praksis blev således, at man klagede til sit herskab, når man var blevet forulempet

på den ene eller anden måde, og derfor overlod til dette at klare ærterne. Da Hans Peter Feldbereder fra Svendborg i drukkenskab havde overfaldet bonden Christen Piil fra Nyby, mæglede Hans Peters mor ved at tilbyde Christen 1 Rdlr. i erstatning for at glemme miséren, men det ville Christen ikke lade sig nøje med, så han forelagde i stedet sagen for sit herskab. Niels Juel har da tilsyneladende truet Hans Peter med at trække ham igennem en bekostelig retssag, hvilket ville betyde sikker ruin, eller betale Christen 4 Rdlr. i svie og smerte, hvilket Hans Peter da også klogeligt gjorde for at undgå den kostbare retssag. Desuden måtte han på Tåsinge birketing tilstå sin forseelse og gøre offentligt afbigt. På denne måde dikterede Juel altså reelt sine betingelser ved den blotte trussel om nådesløs forfølgelse og gennemførte altså i realiteten en domfældelse uden om den retslige instans.

Hvornår en sådan praksis startede, er svært at sige noget om, men allerede i 1717 ser vi, at ridefogeden møder op på tinget for at forsvare Laurs Bager i Bregninge, der af toldvæsenet i Svendborg var stævnet for ulovlig brændevinsbrænding og hvedebrødsbagning. Beskyldningen var sikkert helt i sin orden, men alligevel lod Niels Juel sin fæster forsvare mod købstadsforvalteren, og Laurs blev da også frikendt af mangel på bevis.

Da birkedommeren, Rasmus Hansen Drost, i 1719 blev overfaldet af landsoldaten Erik Skov, var det også Niels Juels ridefoged, som førte sagen på tinget, skønt Rasmus Drost vel må formodes at have haft nok kendskab til retsproceduren til selv at kunne føre sin sag. Ligeledes var det ridefogeden, der stævnedes korporal Jacob Stær, på sit herskabs vegne, da han havde overfaldet Knud Laursen i Bjerreby »udi hans eget hus med hug og slag og ham ilde medhandlet«. Da fem karle i 1720 til et Skt. Hansgilde overfaldt den forrige ladefoged på slottet, Oluf Rasmussen, mødte ridefogeden atter op på Juels vegne som anklager. Dommen blev her ekstra hård,

da offeret var en af godsets – ganske vist forrige – betjente. Overfaldsmændene måtte bøde 40 lod sølv hver plus sagsomkostninger på 22 Rdlr. Nok til at sætte dem alle i bundløs gæld.

Det fortsætter på denne måde gennem hele Niels Juels levetid, og det vil ikke være megen nytte til at remse alle eksemplerne op. Men det er pudsigt at se, at i sager mod købstadsfolk, det være sig fra Svendborg eller Rudkøbing, holder Niels Juel altid hånden over sine fæstere, skønt det ofte ligger i luften, at de faktisk er skyldige i de påståede forbrydelser. I 1723 mødte Henrik Alsing fra Svendborg f.eks. op på Tåsinge ting efter at have stævnet Jens Thomsen, der angiveligt skulle bo på Tåsinge Slot. Anklagen lød på, at Jens havde slået nogle af Henriks svin ihjel, mens de gik på Svendborgs fælled. Men da Henrik Alsing åbenbart havde fået galt fat på gerningsmandens navn, kunne han ikke stævne denne ved det rette navn, hvilket var påkrævet. Ridefogeden påpeger følgelig, at der ikke findes nogen person ved det navn på slottet. Det skinner imidlertid tydeligt igennem, at ridefogeden udmærket ved, hvem der er tale om, men han vil ikke oplyse personens rette navn, skønt Henrik Alsing fisker efter det. Sagen går derfor i vasken, og Henrik må tage hjem til Svendborg med uforrettet sag. Niels Juel, på hvis vegne ridefogeden må have handlet, holdt altså hånden over gerningsmanden, skønt han tydeligvis var skyldig.

Det har uden tvivl været en stor fordel for almuen at kunne ty til sit herskab i den slags tilfælde, samt i andre, hvor de følte sig forurettede. Det være sig mod fremmede eller lokale. Havde man først opnået herskabets gunst og støtte til sin sag, ja, så kunne den reelt ikke tabes. Da Niels Juel ydermere var birkeherre ved tinget, d.v.s. han havde retten til at indsætte dommere og skulle desuden aflønne dem, gik dommene ham sjældent imod, og ofte opfyldtes den strafamme, som han krævede forbryderne idømt.

Om at falde i unåde

Det var dog ikke altid, at Niels Juel rakte en hjælpende hånd. Hvis man f.eks. havde mistet herskabets gunst, kunne konsekvenserne blive katastrofale, forstået på den måde, at det kunne betyde ruin og den direkte vej til tugthuset eller tiggerstaven! Begik man tyveri, kunne man være sikker på at pådrage sig Juels utilslørede vrede. Var tyveriet ydermere begået mod Juel selv, var ingen nåde længere tænkelig.

I 1753 blev Knud Petersen i Vindeby stævnet for at have sat snarer i herskabets vildtbaner og andre begåede tyverier »såvel i mark som by«. Juel stillede ham herefter over for valget mellem at undgå retsforfølgelse, hvilket ville betyde sikker ruin og tugthus, eller omgående at rømme sit fæstehus og forlade godset samt at forpligte sig til ikke at vende tilbage uden Juels udtrykkelige tilladelse. Af to onder valgte Knud Petersen det sidste, som jo nok var det mindste, skønt han måtte forlade Tåsinge for stedse.

I 1755 gik det ud over Jep Madsen Lollik, som havde stjålet to brædder ved slottet. For denne ret uskyldige forseelse blev han dømt til piskning i sin arrest, samt til at betale igæld og rvigæld (erstatning og dobbelsterstatning) 1 mark samt sagens omkostninger på 1 Rdlr. 1 mark. I 1760 var den imidlertid gal med Jep Madsen igen, da han stjal en økse fra Niels Ospensens kone i Lundby. Det var endnu engang en uanselig forbrydelse, men da han allerede en gang tidligere havde pådraget sig herskabets ugunstige bevågenhed, stod hans sag i et ret dårligt lys. Dette var han selv klar over, så før Juels fuldmægtig på tinget overhovedet kunne nå at fremsætte sit krav om strafudmålingen, gjorde han selv følgende tilbud: Han bad ydmygt om en medliden og nådig straf hos sit høje herskab og tilbød, i sikker forvisning om, hvad der ellers ventede ham, »at betale for denne hans misgerning til sognets fattige 4 mark samt processens

omkostninger skadesløs, item en lille kendelse til byen for hans gjorde forseelse, og endelig at kvittere sit hus ganske godvilligt uden foregående dom til førstkommende påske, på hvilken foreslåede måde han underdanigst håbede, hans høje herskab dermed kunne tilfredsstilles«.

Fuldmægtig Christian Nielsen måtte imidlertid først forelægge tilbuddet for Juel, og 14 dage senere mødte han atter op i retten og afgav Niels Juels skærpede betingelser. Lollik skulle »så hurtigt muligt, kvittere huset og at rydeliggøre samt sig af sognet forføje og endelig at betale til sognets fattige 4 mark«. Desuden 1 Rdlr. i sagsomkostninger. Han fik desuden en kraftig advarsel med på vejen: »Om han noget efterdags skulle noget ulovligt forøve, skulle denne sag til vedbørlig undgåelse stå ham åben for«. For disse to småforbrydelsers skyld mistede Jep Madsen Lollik altså hele sit eksistensgrundlag, og da stavnsbåndet jo stadig var gældende i denne periode, og han derfor ikke kunne forlade Tåsinge, var han vel resten af sit liv nødt til at friste en kummerlig tilværelse på øen under Niels Juels bevågenhed.

Men der var også andre måder at lægge sig ud med herskabet på. I begyndelsen af 1752 var husmanden i Troense Jens Sørensens restancer vokset så meget, at han blev stævnet på tinge. Han skyldte desuden sit herskab for noget garvet læder, han havde fået, og havde »i en og anden måde vist genstridighed«. I alt skyldte han ca. 77 Rdlr. En meget anselig sum for en fattig husmand. Jens Sørensen valgte da også at vedgå sin skyldighed og bad derfor om »et nådigt herskab, der ville have tålmodighed med ham lidet for hans kone og mange små børns skyld«. Men Juel viste ingen nåde, og Jens blev dømt til at betale sin gæld inden 15 dage samt til at have forbrudt sit fæste. Det var tilsyneladende en håbløs situation, også selvom Juel lod ham blive i sit hus, som han havde gjort med så mange andre dårlige betalere. Jens Sørensen søgte det næste års tid at

betale, hvad han magtede. Men det gik kun trægt, og hen på sommeren 1753, da han havde afdraget i alt 8 Rdlr. 2 mark 5 Sk., voksede det ham over hovedet, og han valgte at rømme sammen med sin 14-årige søn, mens konen blev ladet tilbage!

Der blev lyst efter ham både på birketinget på Tåsinge og på landstinget i Odense, og der blev udstedt en rømningsdom og arrestordre på ham. Niels Juel gjorde desuden udlæg i hans hus og konfiskerede bl.a. et brændevinstøj til 13 Rdlr. Et års tid derefter klappede fælden imidlertid for Jens Sørensen, og han blev indfanget og sat i Svendborg arrest, hvor han blev stævnet til Tåsinge ting.

I mellemtiden var Jens' restancer vokset, da der rask væk var løbet yderligere afgifter på huset, mens han var borte. Videre var huset nu også gået hen og var blevet brøstfældigt. Jens blev atter engang dømt til at betale sin gæld, der nu var steget til henved 79 Rdlr., og desuden måtte han erlægge sagsomkostningerne ved rømningsdommen og de efterfølgende processer med 30 Rdlr. til Niels Juel. Endvidere havde han forbrudt sin hovedlod (d.v.s. al løs og fast ejendom) og skulle arbejde to år i Nyborg fæstning. Med andre ord mærkede Jens Sørensen nu ganske føleligt på sin krop, hvad det ville sige at falde i unåde hos herskabet.

Johan Christopher Smahl

I 1760 lagde bageren i Vemmenæs, Johan Christopher Smahl, sig ud med Niels Juel, og det fik temmelig store omkostninger for ham og hans hustru.

Smahl var med skovfogedernes, som han åbenbart stod i et godt forhold til, hjælp blevet ansat af Juel som bager ved klædefabrikken i Troense samt i Niels Juels nyanlagte by på Vemmenæs engang i slutningen af 1750'erne. Niels Juel bifaldt ideen og indrettede et hus til ham i Vemmenæs, opsatte en bageovn på stedet og forstrakte Smahl med det fornødne korn og brænde til at begynde med. Desuden

andre småting til husets indretning. Smahl og hans hustru, Maria Barbara, var selvfølgelig meget fornøjede over dette, især da de ikke ejede andet end det, de gik og stod i.

En gang om ugen indfandt Maria Barbara sig med brød hos kammerherren, og han købte »snart for 1 mark, snart for 2 mark og undertiden for 3 mark, hvilket han betalte hende straks«. Juel var også altid meget imødekommende og venlig over for hende, spurgte til forretningen og gav ofte drikkepenge på 1, snart 2 skilling.

Parret var således i fuld gang med deres nyanlagte virksomhed: Smahl bagte brød to gange om ugen, og Maria Barbara underviste samtidig 15 pigebørn fra sognet i at spinde og væve. Niels Juel foreholdt dem ofte, at de skulle spinde og væve noget mere for at tjene flere penge, men fik altid til svar, »at de havde så meget ved bagning at bestille, at de ej kunne overkomme det«. På denne vis gik det et stykke tid, hvor parret nød kammerherrens fulde tillid og støtte. Men så skete det, at Juel kom under vejr med, at de lånte penge af Gud og hvermand, og »hverken betalte ham eller nogen, men havde i sinde at bedrage hver mand, og siden rømme«.

Så brød uvejret løs: Juel blev fortørnet og stævnedede bageren og hans hustru til tinget. Det viste sig, at Smahl skyldte sit herskab 37 Rdlr. 5 mark 4 Sk. for bekomne kornvarer, husleje og brændsel og desuden anden løst gæld til 14 folk på Tåsinge. Det var imidlertid kun Maria Barbara, der mødte op på tinge, da hendes mand var forduftet til København, så hun »nu således må sidde alene med hendes spæde barn tilbage i stor armod og elendighed, til ansvar for hvad hendes mand har gjort kredit for«.

Et halvt års tid derefter, i november 1760, dukkede Smahl dog pludselig op på Tåsinge igen og erklærede på birketinget, at han skam var rede til at betale sin gæld, men det lå desværre sådan, at han ikke ejede en skilling. Han var nødt til først at arbejde for at tjene dem.

Dette problem klarede birkedommeren imidlertid prompte ved at idømme Smahl tvangsarbejde i Odense tugthus, til gælden var afbetalt! Til dette erklærede Smahl, »at han var fornøjet dermed, når han måtte tage sin hustru som en fri person med sig udi tugthuset, hvor de begge ville arbejde til sammen for des snarere deres debit at afbetale«.

Men Niels Juel forbarmede sig dog af en eller anden grund over synderen og gav ham en chance mere. I stedet for det forgældede bageri i Vemmenæs fæstede Smahl nu et hus i Troense og ernærede sig sandsynligvis som daglejer på godset, da husene i Troense fortrinsvis var jordløse, når man ser bort fra et par skæpper havejord.

Men i begyndelsen af 1763 blev den uheldige Smahl imidlertid grebet i at have stjålet tre stykker vogntømmere på slottet, hvilket ladefogeden Rasmus Fricke opdagede hos ham, da han var på inspektionstur i Troense. Smahl måtte derfor atter en gang møde op på Tåsinge ting, og her producerede Juels befuldmægtigede, prokurator Bagge, dommen fra november 1760 og begærede den fornyet. Desuden krævede han på Niels Juels vegne, at Smahl skulle udrede omkostningerne både ved denne og den forrige proces med 10 Rdlr. Herefter tilkendegav prokurator Bagge, hvilken straf Juel ønskede, at Smahl skulle lide. Det hedder i denne redegørelse, at Smahl burde lide en hård straf, ikke på grund af forbrydelsens art, men »fordi Johan Christopher Smahl ikke har kunnet bare sig for at begå så nederdrægtig en gerning, som ikke er så meget for den derved forårsagede skade, som den fortrydelse, som højvelbårne herr kammerherren bærer, over at han skulle være så uheldig og have så slette folk i sit brød, og det er ikke ham muligt deslige gemenheder at lade blive ustraffet, som han slet intet kan fordrage sligt, uden at se det revset, da han ellers måtte blive sat i større skade og farer...«.

Smahl blev herefter spurgt, om han havde noget at sige til sit forsvar, eller om han kunne

betale den søgende sum på ca. 88 Rdlr., som han var blevet tilkendt at betale i dommen fra 1760. Smahl måtte tilstå, at han jo ingen penge havde og bad derfor om, »at højvelbårne herr kammerherre ville medhandle mildeligen for hans kone og små børns skyld«. Denne gang hjalp bønnen dog ikke, og fornyelsesdommen blev udstedt og afsagt. Man kan vel med nogen ret formode, at Smahl denne gang blev sat i tugthuset for sine forseelser.

»Men alt uden frugt...«

I 1763 gik det galt for den da forhenværende materialskriver på Valdemars Slot, Morten Tønnesen. Juel opdagede allerede året før, at Tønnesen havde begået fusk og underslæb mod ham for i alt 621 Rdlr. 3 mark 12 Sk.!, samt at Tønnesen havde udstedt regninger og papirer i kammerherrens navn. Niels Juel afskedigede omgående synderen, men søgte dog i mindelighed og med tålmodighed at formå Morten Tønnesen til at betale sin gæld, men en sådan sum afdrager man ikke bare uden videre. Da han ikke kom nogen vegne på den måde, lod han 23. december 1762 holde forhør ved retten »for derved, om muligt var, på en god måde at bringe ham til at gøre regnskab. Men alt uden frugt...«.

Morten Tønnesen blev derfor stævnet regulært i marts og april 1762, da dette forhold »fortørner højvelbårne herr kammerherren, som han ikke ved, at han dertil har forskyldt sådan omgang, eller dertil givet anledning«. Tønnesen blev derfor »i mangel af hans høje herskabs nåde« dømt til at betale pengene tilbage inden 15 dage (et ganske umuligt projekt). Kunne han ikke det, måtte han en tur i Odense tugthus »til ermeldte summer er afbetalt, eller i andre måder fornøjet, og ermeldte sit høje herskab er tilfredsstillet«. Morten Tønnesen ville selvsagt ikke være i stand til at udrede et så stort beløb på så kort tid, så tugthuset var vel den sikre ende, om ikke herskabet forbarmede sig over ham.

Tyveri og dovenskab

Kammerherre Juel brød sig altså ikke om, hvis nogen skuffede hans tillid. Han blev vred og forbitret og lod den pågældende ramme af al landsens ulykker. Dette ses om muligt endnu bedre illustreret i et tilfælde fra 1760, hvor både tyveri, tillidsbrud og dovenskab indgik i anklagerne.

Niels Juel havde dette år leveret et læs nye fjælle til husmanden Rasmus Rasmussen, således at han kunne lægge et nyt loft på sit fæstehus. Men i stedet for at benytte fjællene til deres rette formål, solgte han dem og tjente derved 11 mark 14 Sk. Da Juel fik nys herom, lod han omgående misdæderen og hans hustru stævne. Han bestemte desuden, at Rasmus skulle stå til ansvar for en gammel gæld, som ellers var blevet lagt i mølposen. Denne gæld bestod af husleje og forskellige afgifter, i alt 22 Rdlr. 5 mark 13 Sk. »som er afgiften af 2 huse, som han således har forsidet«.

Kammerherren krævede nu, at parret endnu engang blev fradømt deres fæste, og i dette tilfælde må han virkelig have været oprørt, hvilket tydeligt fremgår af det krav om straf, hans fuldmægtig forelagde på birketinget, og som i det væsentligste blev fulgt af dommeren. Niels Juel forlangte, »at Rasmus Rasmussen vorder tildømt at betale disse skyldig værende 22 mark 13 Sk. med denne ene sags omkostning. Dernæst at han for begåede tyverier anses efter lovens 6. bogs 17. kapitel, 32. artikel at miste sin hud udi arresten, og efter samme kapitels 39. kapitel at betale igæld og tvigæld, at have sin boslod forbrudt til sit herskab, og andre ligesindede til afsky at arbejde udi nærmeste fæstning 3 a 4 år. Dernæst at Rasmus Rasmussens hustru, Maren Jeppesdatter, findes mistænkelig udi denne sag, og hun, som er et ungt, friskt menneske, men ikke gider arbejdet, bør hun at arbejde udi Odense tugthus udi 4 år«. Det var i sandhed en hård dom, som Juel krævede. Det utrolige

er, at strafkravet blev fulgt. Dog med den moderation, at hvis husmanden kunne betale sin gæld inden 15 dage, skulle han slippe for fæstningsarbejdet, og hans dovne hustru »slap« med to år i Odense tugthus for sin ugidelighed! Sådan er tilværelsen nogle gange så uretfærdig.

Et rap i rumpen med en liden pisk

I juli måned 1750 købte Niels Juel seks gårde og to huse på Strynø af kammerråd Ole Borck Lund i Rudkøbing. Straks efter handelen sendte han to af slottets betjente, skovfoged Jørgen Bøg og forvalter Niels Basse, til øen for at meddele bønderne, at de skulle indfinde sig på Tåsinge slot for at få efterset deres fæstebreve. Men Strynø-bønderne havde åbenbart hørt et og andet om deres nye herskab; hvad det var vides ikke, men det kan næppe have været særligt fordelagtigt for Juel, for bønderne løb væk og gemte sig, således at betjentene ikke kunne opstøve dem nogen vegne. Basse og Bøg var gentagne gange på Strynø i dette ærinde, og resultatet var hver gang det samme: Bønderne smurte haser, det bedste de havde lært. Enten fandt de ingen hjemme, eller de fik til svar, at »når en ville rejse, ville han være den anden«. Til sidst blev Niels Juel imidlertid ked af denne legen skjul, og det lykkedes ham at få bæsterne indfanget og sendt til Tåsinge. Her blev de én for én kaldt op til ham, hvor han i overværelse af sin ridefoged og sin skytte samt købmanden Jens Knop fra Rudkøbing udspurgte bønderne om deres forhold.

Juel formanede dem til at tale sandhed og svare ham ærligt. Bonden Jacob Henriksen beklagede sig over at have ondt af værk og brud, og »blev da fritaget af herskabet at sætte sig ned på en stol, og herskabet satte sig hos ham på en anden stol«. Juel hørte tålmodigt på Henriksens forklaringer: »Sig kuns sandhed« var hans eneste kommentar. Da Henriksen var blevet ekspederet, forhørte Juel sig hos de andre, om han havde talt sandhed. Han fandt ud af, at det ikke var tilfældet og kaldte

ham op igen. Jacob Henriksen blev derefter foreholdt sin »usandfærdige tale og opførsel«, men svarede blot, at han »havde ej nødig at sige her sandheden«! En sådan frimodighed var dog ikke hverdagskost for kammerherren. Han befalede prompte ridefogeden, at skytten Niels »skulle give denne bonde nogle rap for hans rumpe af en tyrepisk«. Henriksen fik desuden »nogle få og små rap på ryggen og over rumpen, som ej kunne skade ham eller nogen«. Derpå foreholdt Juel ham atter »sin opførsel og grove svar samt spurgte ham, om han en anden gang ville sige sandhed, når hans herskab spurgte ham om noget«. Det ville Jacob åbenbart ikke, hvorpå Juel personligt trakterede ham med en gang pisk og udbød: »Du havde fortjent meget mere ved din skammelige opførsel i det du ville sige løgn for mig«. Efter dette traktement tilstod Jacob nu sin forseelse og lovede at forbedre sig. Derpå blev han dimitteret.

Men også bonden Niels Mortensen viste sig genstridig. Han blev af Juel »foreholdt og med sagtmodighed formanet til at svare sit herskab sandhed om hans opførsel«. Men Niels Mortensen »imod alle de formaninger, herskabet gjorde til ham, stod og drillede herskabet og slet intet ville svare, ja hverken ville sige ja eller nej, i hvormeget ham blev ombedet derom«. Niels Juel lod derpå Niels Mortensen smage tyrepisken »for sin hårdnakketheds skyld, som den der ej ville bekende sandhed for sit herskab, heller ikke beværdige ham et svar fast ja eller nej«. Derefter gik Niels til bekendelse og tilstod sin forseelse og lovede bedring. Kammerherren lod ham derfor gå med en formaning »lad mig nu se, du forbedrer dig og bliver skikkelig«. Dette lovede Niels.

Dette intermezzo gjorde selvsagt ikke Niels Juels forhold til de genstridige Strynø-bønder bedre. Fra da af undgik de ham totalt og nægtede pure at indfinde sig på Tåsinge. Forvalter Niels Basse mente, at det var fordi, de var skrækslagne for Niels Juel. De havde i hvert fald sagt til Basse, »at dersom han (Niels Juel)

ville være sådan, som han havde været, ville de ikke komme til ham mere«.

Rasmus Knudsen fra Strynø sagde rent ud til Niels Basse: »Gud gie fanden komme til Taasinge, der slår de folk ihjel«.

Hele affæren endte med en langtrukken retstvist, som dog i sidste ende løb ud i ingenting. De genstridige Strynøboer genstævnede nemlig deres herskab for overdreven voldsanvendelse med lemlæstelse til følge. Bl.a. mente de, at det var Niels Juels skyld, at Jacob Henriksen nu angiveligt skulle ligge på det sidste og allerede havde modtaget det sidste sakramente. Hertil replicerede forvalter Basse dog, at såvidt han kunne se »da var Jacob Henriksen nu at se til friskere og sundere nu end før!«

Niels Juel og tugtelsesretten

De eksempler, der er nævnt i denne artikel, er kun et lille udpluk fra Tåsinge birks tingbøger, og de kunne suppleres med mange lignende. Niels Juel var i alt en meget myndig herremand, der vogtede over sine fæstere som en høg. Han fulgte med i både stort og småt, og ingen forseelse var for lille til, at han ikke blandede sig i den efterfølgende retstvist. Han kunne være trætkekær til det ulidelige, hvilket mange, både tøsinger og andre, fik at mærke i de mange retssager, Juel idelig anlagde på sit birketing ved slottet. Niels Juel var, som præsten Niels Lucoppidan i Landet udtrykte det, yderst nidkær på sin interesse. Niels Juel kunne som herremand anklage og dømme sine bønder næsten efter forgodtbefindende. Han kunne indsætte dem i Odense tugthus uden forudgående dom, hvis blot han selv betalte opholdet. Han kunne lade dem indsætte i Nyborg fæstning til strafarbejde, og han kunne bortvise dem fra øen. Han kunne desuden lade dem ride træhesten, smide dem i hundehullet eller, som vi har set, lade sin tyrepisk danse på deres rygstykker. Alt sammen trusselsmidler, som han gjorde flittigt brug af i sin 52-årige regeringstid på Valdemars slot.

Nu skal man dog ikke forledes til at tro, at

Juel var en særskilt hård eller uretfærdig herremand. At tugte sine bønder med pisk og hundehul var ganske normalt i 1700-tallets Danmark, og Juel var sikkert ikke værre end de fleste. Herremandens tugtelsesret var af gammel dato: Allerede i Christian III's reces fra 1536 fik herremændene den såkaldte hals- og håndsret over bønderne, hvilket betød, at godsejerne havde ret til at påtale deres undergivne fæsteres forbrydelser og erholde de bøder, der blev idømt. Desuden kunne de forfølge sager, som kunne føre til legems- og dødsstraffe. Ligeledes synes der at være regnet med, at godsejerne skulle fuldbyrde straffene. Hals- og håndsretten gav dog ikke herremanden ret til selv at dømme deres undergivne. Den gav ham således ikke tugtelsesret, men den måtte nødvendigvis øge hans myndighed over fæstebønderne.

I Koldingrecessen af 1559 blev denne ret i praksis udvidet, og Christian V's Danske Lov fra 1683 byggede videre på dette grundlag i sin paragraf 3-13-25. Danske Lov indeholdt desuden et par bestemmelser af særlig betydning for tugtelsesretten. Således 6-5-5 der siger, »husbond må revse sine børn og tyende med kæp eller vånd og ej med våben. Men gør han dem sår med od eller æg eller slår deres lemmer sønder eller skader dem på deres helbred, da straffes han så, som han en fremmed havde gjort skade«. Undertiden blev der vel hævdet, at tyende ikke skulle forstås som bønder, men domstolene anerkendte i al almindelighed paragraffen som lovhjemmel for herremændenes tugtelsesret. Den citeres ofte sammen med 6-5-10, der vitterligt nævner bønder, idet den siger: »Handler nogen husbond ulovligen og utilbørligen med sine tjenere eller bønder, da er det ligesom sådan gjerning skete imod fremmede, og de have magt at søge deres ret imod husbonden som mod en fremmed«.

Vedrørende tugtelsesretten hedder det desuden i Danske Lov 3-13-1, at bonden skulle være sin husbond og hans fuldmægtige hørig

og lydlig, hvilket også går igen i tidens fæstebreve i forskellige formuleringer. I forbindelse med landboreformerne sidst i 1700-tallet udstedtes en forordning 8. juni 1787, som forbød brugen af træhest, hundehul o.s.v., men den indeholdt ikke et direkte forbud mod at prygle bønderne. Først med forordningen af 25. marts 1791 om hoveriet blev det udtrykkeligt forbudt at prygle bønder og deres koner under hovarbejdet. Dette var dog ikke ensbetydende med, at tugtelsesretten fuldt ud var afskaffet. Over for husmænd, tjenestefolk og halvvoksne drenge kunne den stadig tages i brug. For husmændenes vedkommende blev spørgsmålet taget op under forberedelserne til en ny forordning om husmandshoveriet af 30. januar 1807. Resultatet blev, at det ikke blev direkte tilladt, men heller ikke direkte forbudt at tugte husmændene under hovarbejdet. Dette fortolkedes, som om det var tilladt. Først i 1848 blev det forbudt at prygle husmændene under deres pligtarbejde. Samtidig blev det også forbudt at prygle mandligt tyende over 20 år og kvindelige over 16.

Når Niels Juel tog sin tugtelsesmyndighed i anvendelse, gjorde han altså ikke andet, end hvad alle andre herremænd på den tid gjorde. Bønderne tog det da heller ikke egentligt fortrydeligt op. Det var kun, når de mente, at Juel var gået over stregen, at de klagede over pryglene, således som vi så det med Jacob Henriksen, der angiveligt lå for døden på grund af Niels Juels hårdhændede behandling.

Peter Henningsen, f. 1964 i Marstal. Cand.mag i historie og europæisk etnologi fra Københavns Universitet 1993. Museumsinspektør ved Grindsted Museum. Artikler i Tåsinge Årbog 1991 og 1992.

Kilder

Tåsinge Birks Tingbøger i Landsarkivet for Fyn Odense, (transskriberet udgave med register af A. Lolk).

Gunnar Olsen: Træhesten, hundehullet og den spanske kappe. København 1960.

»Glimt af årets fotos«

Postkører Lars Henriksen med sit køretøj ved brevsamlingsstedet i Landet.

Fra »Tvedskovgaard« i Ny Bjerreby.

Augusta og Jens Rasmussen, dyrlegefolk i Landet 1901 - 1928.

Musiker Niels Poulsen, Vornæs

Dyrlæge Rasmussens 5 Piger.

Skovballe Kro.

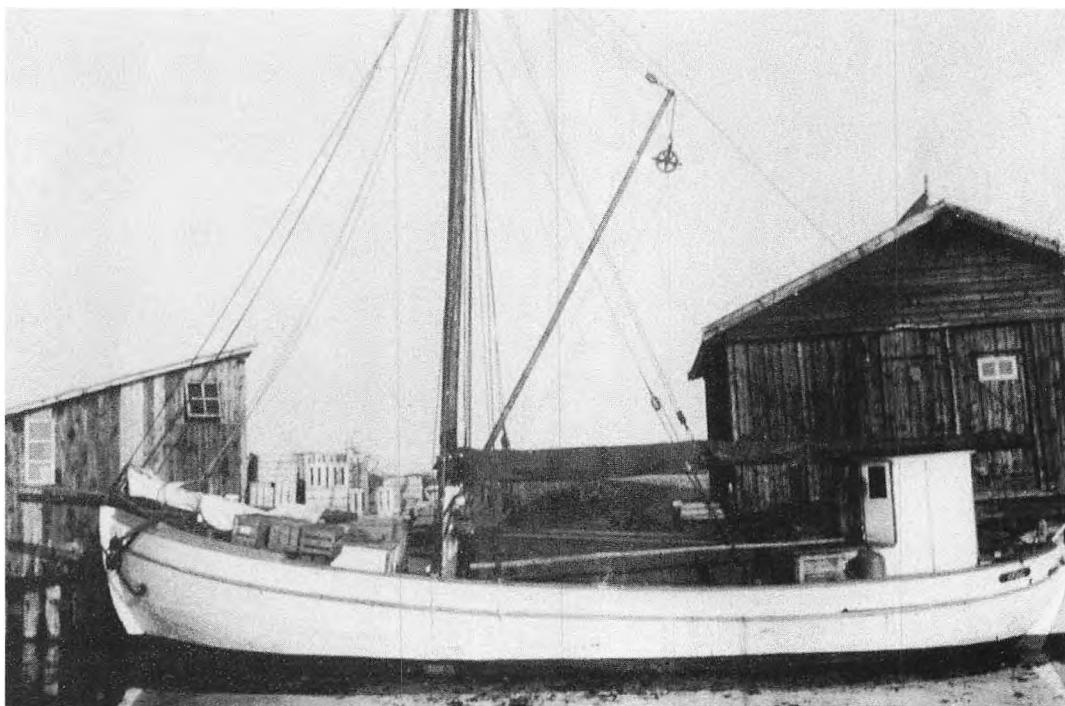

Et selskab fra Troense i haven ved Skovballe Kro.

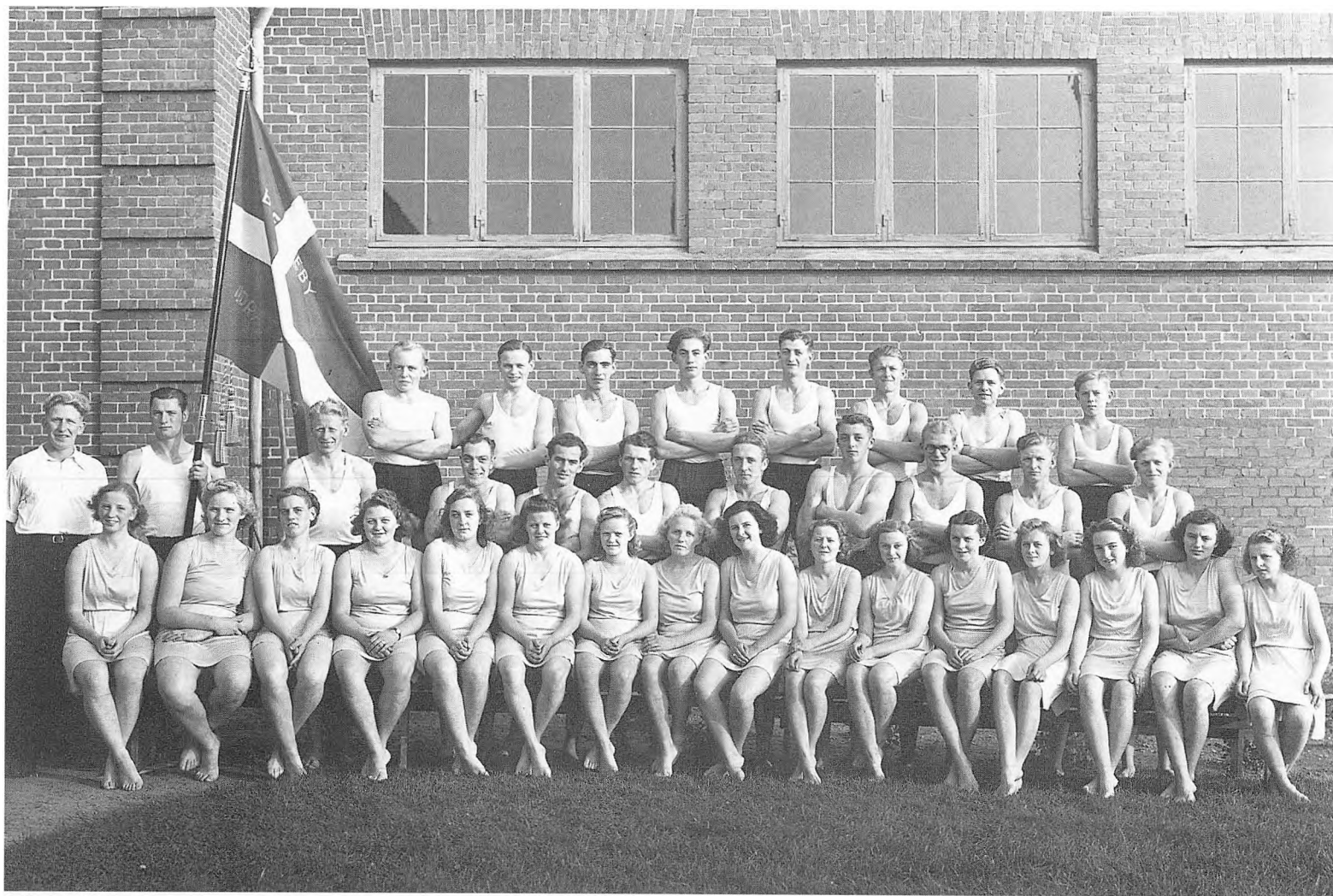
Den gamle skovfogedbolig i Vornæs, 1927, med skovfoged Gerhard Marius Rasmussen foran.

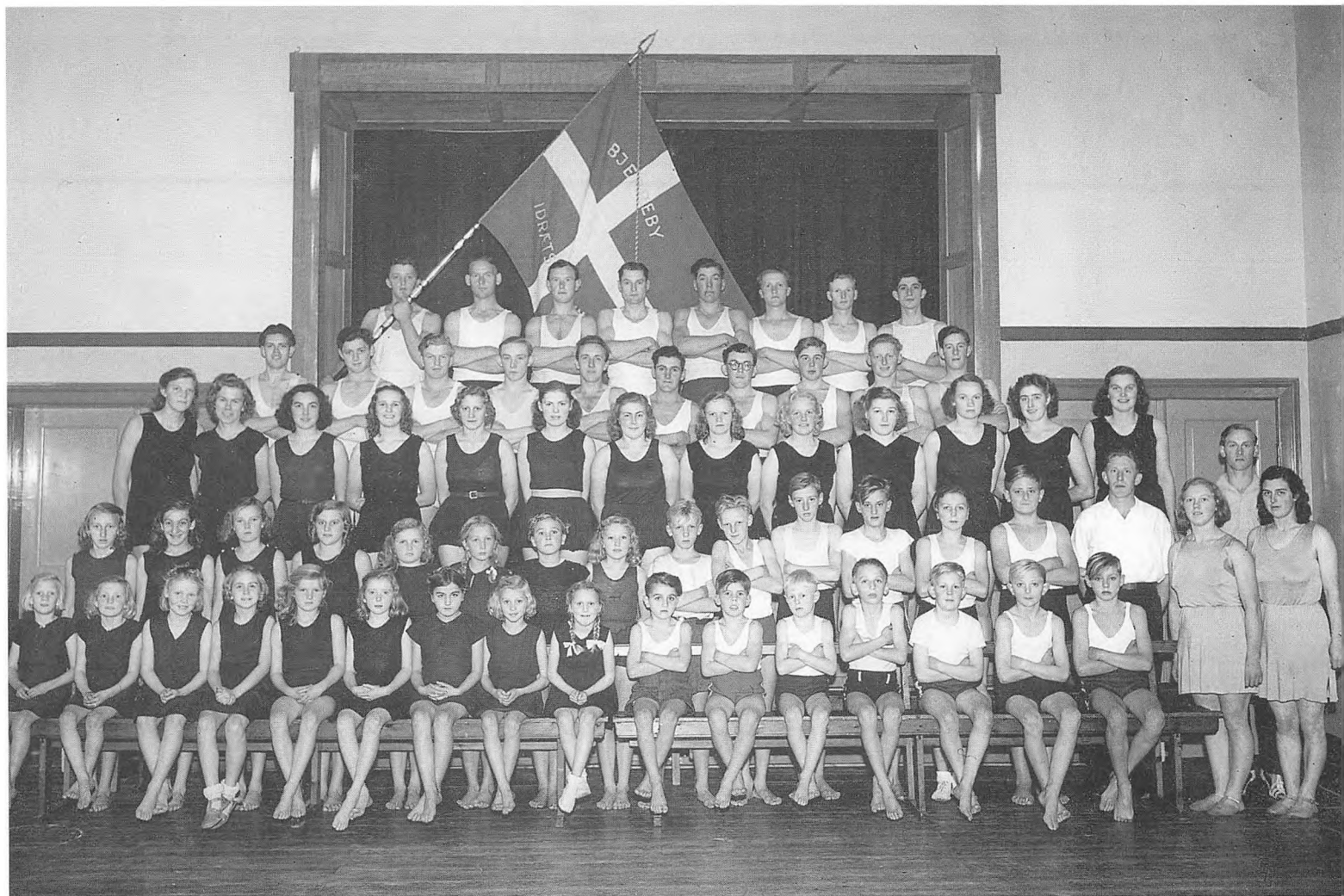

Brdr. Rasmus og Lars Rasmussen (Husmann)'s skib »Viking« i Vornæs havn.

»Det gamle guld«, amatørforestilling i Tåsinge Forsamlingshus, 1927.

Gymnaster i Bjerby Idrætsforening år?

Nyt fra arkivet

Et gennemsyn af de seneste 12 måneders registreringer viser, i lighed med tidligere, en broget mangfoldighed af bøger, papirer og billeder, hvoraf hver enkelt del kan fortælle sin historie. Meget af dette kommer helt naturligt fra folk her på øen, men der kommer også en god del langvejs fra.

En mandag morgen i november 1905 skrev gmd. Peder Jensen (Skindballe) i Ny Bjerreby et brev til en af sine sønner, som var rejst fra Tåsinge. Heri fortæller han, at nu er den nye brugsforening i Bjerreby færdig, og at det er en bygning, »som er med tiden både hvad størrelse og indretning angår«. 200 medlemmer har tegnet sig, og man er nu klar til at køre varer ud – han sidder netop og venter på at skulle med på den første varetur til Vemmenæs. Fredagen i forvejen blev der holdt indvielsesfest for brugsforeningen på Skovballe Kro med sange og mange taler – og der var »slag i frikadellen«. »Høkerne og købmændene raser, men det bryder vi os ikke om!«. Brevet opbevares hos familien, og en kopi blev sendt fra Ålborg af et barnebarn til brevskriveren.

»Tantes Opskrift« dukkede frem fra en gammel kokebog i Farum. Den er skrevet på en regningsblanket for »Dæmningen Lokalforening«, en forening, som hjemtog foderstoffer fra F.A.F. i Svendborg og fordelte dem til landmændene på øens vestlige side. De blev sejlet til Vornæs havn af brødrene Rasmus og Lars Rasmussen (Husmann), Vornæs Skov, om bord på deres skib »Viking« (bygget 1908). Den tante, som nævnte opskrift hentyder til, må utvivlsomt være Rasmus' kone, Johanne, som var en anset kokekone og svigerinde til kokebogens tidligere ejer. Kort tid efter kom der, fra Odense, nogle fotografier vedrørende »Viking«, fra samme giver, som i 1992 også havde sendt arkivet en beretning om skibet. Dette er igen et eksempel på, at ting med

samhørighed, uafhængigt af hverandre, kan dukke frem fra forskellige egne af landet.

Fotografier af den gamle skovfogedbolig ved Vornæs Skov er sendt fra København, hvorfra der også er kommet mange glasnegativer vedrørende dyrlægefamilien Rasmussen, som boede i Landet fra 1901 – 1928.

En dame i Skårup har sendt et fotografi fra »Tvedskovgaard« i Ny Bjerreby. Hendes mor havde tjent dér for over 86 år siden!

Her i årbogen har vi tidligere efterlyst fotografier fra Skovballe Kro. To givere har nu gjort det muligt at fremvise et par »nye« motiver derfra blandt årets fotografier. Måske kan der dukke endnu flere frem fra gemmerne?

Det er en glæde at se disse ting komme ind fra mange forskellige retninger, givet af mennesker, som føler at de bør anbringes her, hvor de kan blive bevaret for eftertiden, til glæde for nye generationer.

Mange af gaverne medfører både brevvekslinger og samtaler, som i høj grad er med til at belyse tingenes historie, og værdien af disse forøges derved betydeligt.

Antallet af besøgende er stigende, også af folk, der kommer langvejs fra, som, navnlig i ferietiden, kombinerer denne med en »portion« slægtsforskning.

Selv om arkivet suspenderer sin faste åbningstid i sommermånederne og juleferien, så åbner vi meget gerne dørene, når der sker en henvendelse, og vi har også glæde af disse besøg!

Når arkivet kan yde hjælp i efterforskningen af slægten og andet, kommer der meget ofte rettelser og suppleringer tilbage i tilgift – noget, som det ikke ville være så let for os at fremskaffe.

Som en god nyhed for slægtsforskere kan det fortælles, at der i Svendborg Bibliotek nu findes mikrofilm af kirkebøgerne for byens

sogne: Sct. Nicolai, Vor Frue, Sct. Jørgens og Sørup, indtil 1891. Filmene kan bruges i bibliotekets læsesal, hvor der forefindes et helt nyt læseapparat med mulighed for kopiering direkte fra filmen. Gennem tiden er mange fra Tåsinge blevet bosat i Svendborg, så her vil slægtninge til disse have god hjælp i en efterforskning. Der findes ligeledes mikrofilm af byens aviser.

Selv om pladsen i vort arkivlokale nu efterhånden er blevet meget trang, så håber vi dog,

at det ikke må afholde nogen fra at komme med deres ting til os. Vi vil gøre alt for at skaffe plads til det! For tre år siden gav vi her i årbogen udtryk for, at arkivalierne hobede sig op på gulvet foran reolerne, men i dag er der blevet endnu mere trangt. Dette kan ikke undgå at påvirke arbejdsforhold, orden og arkivaliernes rette anbringelse samt vore gæster.

Det er vort inderligste ønske, at der hos de bevilgende instanser snart må kunne findes de nødvendige midler til at forbedre forholdene i Tåsinge lokalhistoriske Arkiv.

Nyt fra museet

Siden sidste årbog har arbejdet på at færdiggøre den nye museumsbygning været helt dominerende i museets liv. Det lykkedes os at skaffe de nødvendige økonomiske midler, idet vi modtog i alt kr. 65.000 i støtte fra A. P. Møllers Fond, Augustinus' Fond, SFDS og Nykredit. Desuden har Svendborg Kommune under hele byggeprocessen ydet os uvurderlig hjælp i form af arbejdskraft og materialer. Uden denne støtte udefra havde vi næppe kunnet realisere vort dristige, men også påtrængende projekt i stort set een sammenhængende arbejdsgang, selvom museets venner under hele processen har ydet en stor indsats. Faktisk har vi kun brugt o. 22 måneder fra grundstenen blev lagt, til den dobbelte indvielse af bygningen og Bent Nielsens samling af musikinstrumenter kunne finde sted den 4. juli.

Museets stiftelsesdag blev derfor en rigtig stor dag i år. Om eftermiddagen mødte o. 80 gæster op til den officielle indvielse. Solen skinnede, den lune sommervind strakte flaget, og Bent Nielsens spillemandskvartet fyldte den nye bygning med livlig almuemusik. Vi

høstede beundrende kommentarer til bygning og udstilling. Der blev serveret vin og kage. Og så gik det slag i slag. Tilfældige museums-gængere fik ekstra oplevelser, og festlighederne fortsatte næsten umærkeligt i aftenens 4. julfest i bakkerne foran museet. Fremmødet var fint, og i modsætning til sidste års regnvejrs-aften holdt den kølige, men smukke sommer-aften publikum på pladsen. Museumsinspektør Benno Blæsild var årets taler. Han tog naturligvis sit udgangspunkt i vor udvidelse og så den som et glædeligt udtryk for vitaliteten i den lokale bevidsthed om, hvor vigtigt det er at yde en indsats for den nære kulturs bevarelse. Tåsinge Folkedansere og Kjeld Thranes orkester sørgede for, at det blev en rigtig folkefest med dans og musik. Også Tåsinge-koret deltog, men i år tog de rollen som »opsyngere« til fællessange efter et lille sanghefte, som vi i samråd med korlederen havde ladet fremstille. Det viste sig at være en god nyskabelse, som vil blive endnu bedre gennemført næste år.

Der har også været andre forbedringer på museet i årets løb. Vi har fået dobbeltvinduer i Folkemindesamlingen og i Skipperhuset. De

er betalt af Statens Museumsnævn og vil helt sikkert forbedre bevaringsforholdene i de to bygninger betydeligt. Og der er blevet ryddeligt omkring bygningerne efter de mange byggeaktiviteter. Det skyldes i ikke ringe grad den omhyggelige og flittige langtidslidige, som Svendborg Kommune også i år har stillet til rådighed for os.

En annonceret forbedring af skiltning og information i museet har desværre ikke kunnet realiseres i denne sæson.

Ved flere lejligheder har Tåsinge Museums-
laug deltaget med en museumsstand på lokale markeder. Således deltog vi i julemarkedet i Bjerreby sidste år, og den 5. august i år var vi traditionen tro repræsenteret på Svendborg Torvedag. Begge steder fik de mange, der kom forbi vor stand, oplysning om vort arbejde.

Museets besøgstal viser en svag stigning, som vi håber vil fortsætte og endda i et større omfang i de næste sæsoner.

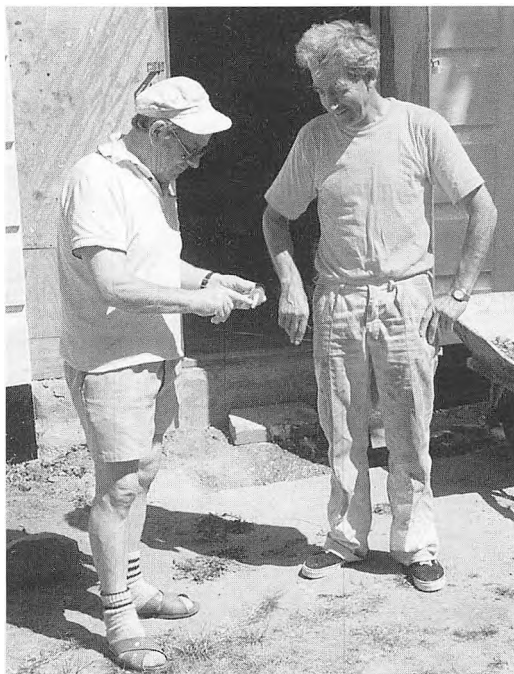
Udvidelsen, musiksamlingen og de mange muligheder, vi har fået til at arrangere særudstillinger og andre arrangementer, giver os grund til optimisme, selvom vi ved, at konkurrencen er hård.

Sidste år annoncerede vi, at vi ville søge at udgive Peter Henningsens bog om Niels Juel. Vi fandt, at den var god, og at Kammerherrens virksomhed på vores ø var af helt central betydning. Hvem på Tåsinge kan ikke fortælle mindst een anekdote om ham? Den bog burde udkomme her. Og det gør den. Vi vover springet og skindet. Men først efter en forudbestillingskampagne, hvis resultat (over 400 bestillinger!) viser, at interessen for emnet er stor og den økonomiske risiko derfor overskuelig. Bogen udkommer omtrent samtidig med nærværende årbog.

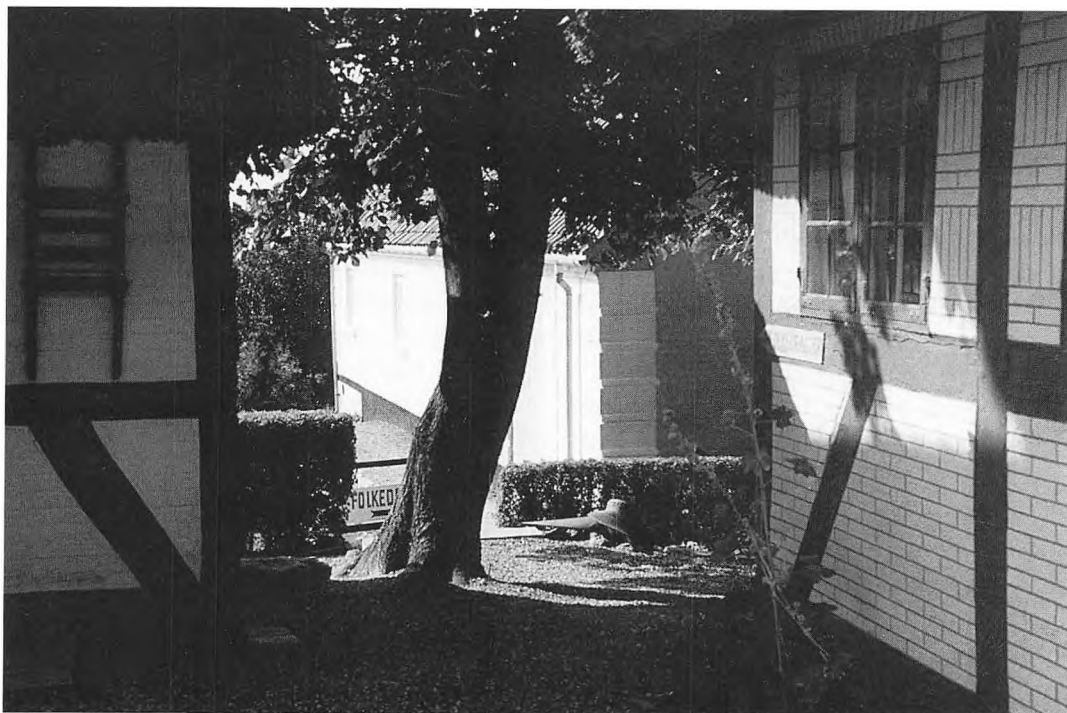
Men fremtiden vil afsløre endnu et projekt, som Tåsinge Museums-
laug har arbejdet på gennem nogen tid. I april næste år vil vi afsløre en mindsten i Vemmenæs på 50-årsdagen for nedskydningen af en britisk flyvende fæstning der. De, der har læst Gunnar Kjær

Mortensens artikler om luftkampene omkring Tåsinge under 2. Verdenskrig i de foregående årbøger eller i den lokale presse, vil kunne se frem til en højtidelig markering af denne dag, som adskillige tøsinger endnu husker, og som vil samle overlevende og efterladte fra fjerne egne samt repræsentanter for Royal Air Force, Storbritannien, og danske myndigheder.

Vor opfordring i sidste årbog om, at museumsvenner, som kunne tænke sig at give en praktisk håndsrækning, når der var brug for det, førte til, at vi nu har en aktivkreds uden for bestyrelsen, som vi kan trække på. Den er ikke stor, men den er uhyre vigtig at have, og de fleste har været inddraget i mindre eller lidt større projekter. Vi ser gerne, at aktivkredsen rummer endnu flere navne end de nuværende syv, som vi kan henvende os til, når museet har brug for hjælp. Så, hvis du er interesseret i at give en hånd og på den måde hjælpe til at sikre eksistensen af vort lokale egnsmuseum, ja, så kontakt et bestyrelsesmedlem og bliv optaget på aktivlisten.

Hans og Thorkild ser på en detalje ved byggeriet.

Det nye hus set imellem de gamle. (Foto: Erik Hansen).

Udstillinger i de nye rum. (Foto: Erik Hansen).

Hvordan får du kontakt til Tåsinge Museumslaug

Drejer det sig om museet, arkivet, medlemskab, spørgsmål om eller forslag til:
Foreningsarbejdet, udflugt m.m. – kontakt da en af nedenstående!

Bestyrelsen:

Knud Helles,

Grønnegade 24 a, 5700 Svendborg,
(formand) tlf. 62 22 58 27

Hans Marquardsen

Skovballevej 122, 5700 Svendborg,
(næstformand og kasserer) tlf. 62 54 11 24

Edith Brenneche, Vindeby Bakkevej 4,
5700 Svendborg tlf. 62 22 54 02

Anne Lise Fredholm, Eskærvej 4,
5700 Svendborg tlf. 62 22 61 73

Bent Hansen, Færggårdsvej 43,
5700 Svendborg tlf. 62 22 59 58

Thorkild Nielsen, Brudagervej 11,
5882 Vejstrup tlf. 62 28 14 80

Kurt Simonsen, Skovballevej 40,
5700 Svendborg tlf. 62 54 21 66

Jørgen Henningsen, Bjernemarksvej 41,
5700 Svendborg tlf. 62 22 54 17

Jens Højte Jensen, Bjerrebyvej 21,
5700 Svendborg tlf. 62 54 15 78

Under Knud Helles midlertidige ophold i USA (aug.
1993 – juli 1994) er bestyrelsen suppleret med Bent E.
Pytlück, Sangdrosselvej 14, Landet, tlf. 62 54 16 31.

Regnskabsfører:

Gitte Rasmussen, Wandallsparken 31,
5700 Svendborg

Arkivet:

Erik Hansen,
Bellisvej 9, 5700 Svendborg,
(arkiveleder) tlf. 62 22 50 02

Valdemar Jensen, Vornæsvej 70,
5700 Svendborg tlf. 62 54 16 22

Kis og John Frikke, Stjoulvej 20,
5700 Svendborg tlf. 62 54 19 75

Hans Eriksen, Skovballevej 31,
5700 Svendborg tlf. 62 54 10 19

Smør madpakken og tag med museumslauget på udflugt søndag den 4. september 1994

Målet er endnu ukendt, men reservér dagen allerede nu.

Vi opfordrer alle interesserede til at melde sig til bestyrelsen i god tid. Vi har haft mange gode og indholdsrige ture, og med jeres hjælp bliver denne sikkert også en af dem.

Tag gode venner og bekendte med – alle er velkomne!

Praktiske oplysninger:

TÅSINGE SKIPPERHJEM OG FOLKEMINDESAMLING

Kirkebakken 1, Bregninge, 5700 Svendborg
Tlf. 62 22 71 44

Åbent:

15. maj – 19. juni:

Mandag-fredag kl. 10 - 15,30 – lørdag & søndag kl. 10 - 17

20. juni – 15. august:

Alle dage kl. 10 - 18

16. august – 31. august:

Mandag-fredag kl. 10 - 16 – lørdag & søndag kl. 10 - 17

TÅSINGE LOKALHISTORISKE ARKIV

Biblioteksvej 1, Landet, 5700 Svendborg

Åbent:

Tirsdag kl. 19 - 21, eller efter aftale
(I jule- og sommerferien kun efter aftale)

Leder:

Erik Hansen, Bellisvej 9, 5700 Svendborg
Tlf. 62 22 50 02

Følgende publikationer haves til salg:

Valdemar Jensen:

Tåsinge rundt – 98,- kr.

Søren Lolk – den mærkelige tåsingebonde, 1985. 190,- kr.

og

Min læretid 1922 - 1926 hos »Langes« i Svendborg, 1988. 30 kr.

Tåsinge Årbog 1987, 80,- kr.

Tåsinge Årbog 1988, 85,- kr.

Tåsinge Årbog 1989, 85,- kr.

Tåsinge Årbog 1990, 90,- kr.

Tåsinge Årbog 1991, 100,- kr.

Tåsinge Årbog 1992, 100,- kr.

Gl. Tåsinge-kort 1822, 15,- kr.

Museer i Fyns Amt, 10,- kr.

Elvira Madigan – Sixten Sparre 1889 - 1989,
plakat af kunstneren Verner Brems, 1985. 85,- kr.

